

חציית הגבול לסלובקיה

יום אחד, בעודי נמצא עם משפחתי בראחוב, הגיעה הודעה טלפונית מלובלין שעליי להגיע בדחיפות למרכז התנועה. הבנתי שהגיע שליח מארץ ישראל ועליי לקפוץ ולהיפגש עימו. מעדותה של איטקה וורטהיים:

"... באותו זמן הוחלט במרכז ורשה שעליי לצאת לגבול הסלובקי... בין השבועיים שחזרו מן השבי בגרמניה ישנו חבר בשם יצחק פישמן וגם הוא צריך לצאת לסלובקיה... בראשית ינואר 1941 טלפנתי ליצחק פישמן ואמרתי לו: 'הדוד מולדת רוצה להתראות איתך'. הוא לא הבין מה פשר הדבר והניח שהכוונה לאיזה כינוס של התנועה...".

הבטחתי להוריי שאחזור בתוך שלושה ימים ובו ביום יצאתי, לבוש חגיגי, ועליתי על עגלה שנסעה לקראשניק, שם נתתי אצל חבר. בלילה ירד שלג רב ואיש לא העז לצאת לדרך. חיפשתי הזדמנות להגיע ללובלין אך לשווא. נשאתי רגליי והתחלתי פוסע. הדרך הייתה קשה, השלג עמוק ורק בערב הגעתי ללובלין, לביתה של משפחת ורטהיים, שם נפגשו תמיד שליחי ונציגי התנועה. הקשרית המרכזית לונקא קוז'בורצקה ממרכז החלוץ בווארשה סיפרה שאני, יצחק פישמן ואיטקה ורטהיים מועמדים ליציאה לדרך ואף השיגה לנו רישיונות מסע עד לעיר סונץ. איטקה נפרדה מהוריה כשאמה מזילה דמעות ואביה מברך אותה והצטרפה אליי. רבקה גלאנץ, קשרית אף היא מהמרכז, ליוותה אותנו כמה קילומטרים, בדרך לתחנת הרכבת בסונץ ואז נפרדה מאתנו כיוון שמיהרה לישיבה של פעילי התנועה.

לא היה לנו כל קושי בעלייה על הרכבת. בשעת הבדיקה הראינו את הרישיונות עם חותמת "שלטון הצבא הגרמני" וכך הותרה נסיעתנו ובשעות הערב הגענו לסונץ. לפי התאום המוקדם היו צריכים לחכות לנו אנשים בתחנה. כיון שלא חיכה לנו איש ונשארנו רק כמה דקות עד לשעה שבע ושלושים שהיא שעת כניסת העוצר - נסענו לאכסניה קרובה להעביר בה את הלילה. בבוקר נכנסנו לבית הדואר המרכזי וחכינו כל היום לקשר טלפוני או תשובה למברקינו. חברים או מכרים לא היו לנו בעיר והייתה סכנה רבה להימצא בעיר נכריה. גם להרבות בשאלות חששנו שהרי לא הכרנו איש, כשלתע נכנס לבית הדואר יהודי, במטרה לשלוח חבילה. היהודי לא הרבה בשאלות רק נתן לנו כמה עצות כדי שלא ניראה חשודים. הוא הציע שנלך לשפרינצה'לה מהעיר קריניץ, ושבביתה נוכל להישאר כמה ימים. איטקה נשארה בדואר לחכות שמא יענו בטלפון מווארשה או קראקוב, ואני הלכתי עם היהודי אל ביתה של שפרינצה'לה.

"נו אדוני הצעיר, הבה ונשמע מה בפוך", פנתה אליי תוך שהיא ממשיכה בבישול הדגים לשבת. סיפרתי לה כי מחכים אנו ל"קוזין" מקראקוב ועוד מיני בדותות. לבסוף נאותה שנבוא להתארך כמה ימים בביתה.

ביום חמישי, 30 לינואר הגיע סוף סוף לאבאן שנידבר עם המברחים, וסיפר כי למחרת בערב יעבירו אותנו את הגבול לסלובקיה. לאבאן היה כינויו של אברהם לייב לייבוביץ ממקימי מחתרת "דרור" בגליציה, ומארגן הברחת חלוצים לקראת עלייה לארץ ישראל.

במרכז התנועה הוחלט על הרכבת עוד שתי קבוצות מהפעילים, בנות שלושה חברים כל אחת - על מנת לצאת אל הגבול. יוסף קורניאנסקי, צבי קוצר, ופרידה ורבלבסקה קבוצה ראשונה. ירחמיאל הלפגוט, שמואל גרינברג ובריינדל גרוסר הקבוצה השנייה. למרות סודיותו של המבצע לא ויתרו היוצאים לקיים מסיבת פרידה מהחברים הנשארים.

בספרו "מלחמת הגטאות" כתב ירחמיאל הלפגוט, אחד היוצאים - על אותה פרידה נרגשת:

"מסיבת הפרידה לחברים היוצאים את הגטו, אסירי תקווה להבקיע להם דרך לארץ ישראל, התקיימה אור ליום ד'

בעיר ורשה בשכונת דג'לנה. כל חברי הקיבוץ התכנסו ואיתם חברי המרכז ופעילי ה"חלוץ" והמפלגה. בחדר דלקו שני נרות קטנים - מאור חשמל לא היה בסביבה כולה, פתחנו בשירה, אך היא נפסקה מיד, על אף שמצב הרוח היה מרומם. הנשאים במקום ראו בנו את הזוכים-בגורל, ראשונים לפריצת שערי הגטו, המתקרבים והולכים אל גבול הארץ הנכספת... אך קיננה בנו האמונה כי למרות הכול נבוא למחוז חפצנו ובעקבותינו יבואו רבים. אשר יזכה ויעלה ויבוא לארץ - ידע נא כי שליח הוא לכל בית ישראל המעונה בפולין... שמחה ופחד ודאגה שמשו בערבוביה בלב הנוכחים. האם יצליחו? הלב דפק ודמעה זלגה מהעין".

הבריחה אל הגבול

סידרנו את כל עניינינו והתחלנו ללכת כשלפתע ראינו שחסרים בגדי איכרה לאיטקה. כיוון שכך לקחו המבריחים אנשים אחרים במקומנו ויצאתנו נדחתה ליום שני הקרוב. אותו לילה נתפסה החבורה על הגבול וחלק מהאנשים נהרגו, קמה בעיר מהומה והחלו חיפושים בכל בית ועל הגבול הועמדו עשרה זוגות של נוטרים. היינו מוכרחים למצוא מעון אחר כדי שלא להיראות חשודים בעיני הרשויות. איטקה הלכה אל אידה קארול מה"שומר הצעיר" ואני נשארתי אצל שפרינצה'לה. קראנו אלינו את לאבאן והוא הודיע ששתי חבורות חדשות בנות שלושה אנשים כל אחת יצאו כבר מהגטו הוורשאי ובשבת יגיעו אלינו. היינו במבוכה, היכן נסתיר את כל האנשים. בסיועה של אידה מצאנו חבר מפלגת פועלי ציון - שמואל שלאחט שנתן לנו את חדרו ושם סידרנו מקום לששת האנשים. כשהגיעו האנשים הבאנו אותם לשפרינצה'לה עד שיסודר החדר אך היא בראותה את "השקצים שנסעו בשבת" לא יכלה לשאת את הדבר. מרוב כעס התנפלה עליהם ובהיסטריה צעקה שאינה רוצה לראות אנשים אלו בביתה.

כעבור שבועיים הוטב המצב על הגבול והגיע תורנו להבריח את הגבול. נדברנו עם הגוי שיחכה לנו בדרך העולה אל העיר אך הוא שתה בינתיים לשוכרה באחד הפונדקים ולא הגיע למקום שנקבע. שוב קבענו לצאת ובשבת 27.2.1941 נפגשנו עם הגוי ליד הדואר ויצאנו ברכבת לכיוון הגבול. הדרך עברה בשלום והגוי הוליך אותנו אל עליית הגג של ביתו והחביאנו בתוך השחת. בסביבות השעה שמונה בערב יצאנו לחכות לחברים איתם יצאנו סוף סוף לדרך. טיפסנו על הרים גבוהים ובוססנו בשלג העמוק בו שקענו עד מעל לברכינו. בערך בשעה אחת אחר חצות הגענו אל הכפר הסלובקי הראשון וסרנו הישר אל הגוי שהיה צריך להובילנו לברדיוב. הגוי הכניס אותנו לרפת ושם חיכינו בין הפרות עד למחרת היום ורק בלילה המשכנו בדרכנו. אחרי חצות חמקנו מן הבקתה אל השדות ובמהירות רצנו והתרחקנו מן הכפר. לאחר כשעה של הליכה הגענו לעמק בו נחנו מעט ועם הנץ החמה הגענו אל הדרך הראשית המובילה לברדיוב. מורה הדרך שלנו הזהיר אותנו שנלך רק בדרך הישרה ועזב אותנו. במחצית הדרך לברדיוב צץ לפתע סלובאקי, ברכנו בנימוס לשלום ופנה אלינו בדברים. לפי מבט עיניו הבנו שהוא יודע מי ומה אנחנו והחל לעקוב אחרינו. הוספנו ללכת כשאנו מאיצים את צעדינו, כאילו אנו בדרך ליריד שבעיר, אך הסלובקי המשיך בעקבותינו. אנו עצרנו לשתות, גם הוא נעצר וחיכה. לבנו התחיל הולם בקרבנו, להיות קרובים כל כך ליעדנו ולהיכשל בגלל דבר שכזה?

ה"אורח" המשיך ללוות אותנו עד לפאתי העיר, כשלפתע ראינו את מורה הדרך שלנו מחכה. סיפרנו לו את מה שקרה והוא התפלא אך הוליך אותנו בדרכים עקלקלות, במגמה להיפטר מהמלווה הבלתי רצוי. התרוצצנו במשך עת ארוכה כמו חתול ועכבר ולבסוף הגענו לחצר אחת מבלי שהמלווה הרגיש ונכנסנו לבית מדרש סמוך. פשטנו מעלינו את בגדי האיכרים ואנחת רווחה יצאה מפינו. בידי הגוי שלחנו פתקה אל שלומק'ה צגלניק ובה סיפרנו שהגענו לסלובקיה.

שהות בסלובקיה

זה היה בתאריך 3.3.1941 - בהיוודע דבר בואנו לברדיוב, עיר הגבול עם פולין, הגיע שלומק'ה צגלניק המקשר עם המבריחים במרוצה, כדי לקרוא לנו כדי שננוח ונסעד קצת את ליבנו. באכסניה פגשנו ביוסף קורניאנסקי שיצא אותו יום מבית הסוהר שבברדיוב (BARDIOW) ושמחתנו הייתה רבה כשנפגשנו ושנינו בריאים ושלמים. ובכל זאת הייתה השמחה קצת חסרה כיון שחברים רבים מאלו שהלכו לפנינו, נפלו בידיהם של אנשי הגסטאפו ונתונים בסכנה גדולה. מי יודע מה יעלה בגורלם? עוד באותו יום, אחר הצהריים, נסענו לפראשוב בליווי חברה מ"השומר הצעיר" בבארדיוב, ויוסף נסע לבראטיסלבה. בתחנה חיכה לנו מימיש הרבסט, חבר "השומר הצעיר" אף הוא והלכנו אל דירתו הפרטית. שם מצאנו שוב את לובה ורובלבסקה ואת איטקה ורטהיים שמראה פניהן היה נורא. עור ידיהן ופניהן היה כאילו מחוק, ושתיהן היו צנומות ומיוגעות. (יש להניח שגם מראנו אנו היה אל נכון כזה...)

בפראשוב הסתדרנו לשהייה ארוכה יותר, אך מוכרחים היינו להסתתר ולעבור ממקום למקום לבל ימצאנו. בינתיים הכינו לנו חברי ההנהלה של "המכבי הצעיר" ניירות, על מנת שנוכל לצאת באין מפריע. במשך כמה שבועות היינו כלואים בחדרה של גברת רייטר, אצלה התגוררנו. היא הגיפה את כל התריסים לבל יראו אותנו חלילה השכנים סביב. חברים הגיעו לבקרנו מפולין מתנועות "הנוער הציוני" ו"מזרחי", ביניהם עוזיאל ובלומה ליכטנברג ובתיה זבלודובסקה.

יוסף קורניאנסקי קישר אותנו עם ההנהלה של "המכבי הצעיר" וכשקיבלנו מהם מכתב ראשון זה הפיח בנו רוח חיים. הם דאגו לנו במסירות רבה והכינו לנו ניירות כדי שנסתדר בפלוגות ההכשרה. יום אחד קיבלנו מכתב בן עשרה עמודים מיוסף ושעות רבות טרחנו לפענח את כתב ידו. רק אז הבנו את הבעיות והמחלוקות בין התנועות החלוציות בסלובקיה. החברים מתנועות "השומר הצעיר", "הנוער הציוני" ו"מזרחי" שעברו את הגבול, מצאו להם בית בתנועה שלהם. לנו, חברי תנועת "הקיבוץ המאוחד" לא הייתה קיימת תנועה שכזו בסלובקיה, ולא היו פלוגות הכשרה של "סתם חלוצים". רק לאחר דין ודברים אפשרו לנו להקים את תנועת "החלוץ" ו"החלוץ סתם" לבודדים מתנועת "תכלת לבן" וחלוצים סתם.

לפי המכתבים שקיבלנו מברטיסלבה הסתבר שהפלוגה הראשונה כבר נמצאת בפריבובצ'ה, ועלינו להגיע לשם. אולם כשהגיע חבר הנהלת "המכבי הצעיר" יהודה רוזנפלד, על מנת להעבירנו לשם, הניירות עדיין לא היו מוכנים, ולא יכולנו לצאת לדרך. בשיחה טלפונית הסתבר שההזדמנות הבאה לצאת לפריבובצ'ה תהיה רק בעוד כחודש ימים והיה עלינו להמשיך ולחכות בפראשוב, למרות הסכנה שהלכה וגדלה כל יום. היה לנו מאוד לא נעים כשבני העיר היו צריכים להביא לנו אוכל ודברים חיוניים, וכבר נדמה היה שלעולם לא נצא מחדרה האפל של גברת רייטר ששפתיה היו תמיד חתומות.

כיוון שהמצב היה מסוכן הוחלט שנצא לעיר ניטרה, לפלוגת ההכשרה של "המכבי הצעיר", עד שתימצא ההזדמנות להמשיך לפריבובצ'ה. לפנינו הייתה נסיעה ארוכה ומייגעת ברכבת מקצה ארץ אחד לשני. עברנו על פני כל המדינה כמעט מן השפלה ועד לרכס ההרים. בתנאים אחרים זה יכול היה להיות טיול נאה מאוד אילו נסענו כאנשים חופשיים, אך אנו רעדנו כל הנסיעה עם כל בדיקת כרטיסים, ופחדנו שיכירו כי זרים אנו. לא היו בידינו תעודות כדי להוכיח את זהותנו ונוכחותו של יהודה, עם עצותיו והסבריו מה נעשה בכל רגע - הרגיעו אותנו. בראותנו פרצוף בלתי אהוד מתקרב לעברנו, היינו מעמידים פני ישנים לבל יעלה על דעתו של האיש להיכנס אתנו לשיחה חלילה, או לבלות את זמנו בחברתנו.

בתאריך 4.4.1941, בערך בשעה שלוש אחר הצהריים, הגענו לעיר ז'ילונה ושם חיכינו עד שעה ארבע בבוקר כי להתקשר עם העיר ניטרה. באותן שעות הוליכנו יהודה לקיבוץ "החומה" של "השומר הצעיר" שהיה במקום. שם פגשנו שוב את החבר מימיש הרבסט שהפעם מראהו היה כשל פועל, ולא הדור בלבושו כפי שפגשנו אותו בפראשוב, בבית הוריו, עת בילה שם את ימי חופשתו. לפני שיצאנו חזרה לתחנת הרכבת, הלך תורן הלילה לראות אם אין צ'טניקים שמסתובבים ברחוב, שהרי ההליכה בלילה בחוצות הייתה אסורה. ליד התחנה מותר היה להסתובב ואנו הגענו בעזרת חבר בדרכים עקלקלות אל מסילת הברזל שם המתין לנו יהודה. בערך בשעה אחת עשרה בבוקר הגענו סוף סוף לעיר ניטרה, והצטרפנו אל פלוגת "המכבי הצעיר". היה זה יום המנוחה של החבריא והם קמו משנתם וקידמו את פנינו בברכות חמות תוך שהם מכינים את ארוחת הבוקר. השולחנות נערכו ולכל אחד היה מקום קבוע. חרש ובנעימות שוחחו החברים ביניהם והייתה הרגשה של משפחה אידיאלית. כולם ישבו לאכול עם פנים עדינות שהביעו טוב לב והרגיעו את הנשמה. כעבור כשבועיים נסעה לובה עם ירחמיאל, בתיה ואיטקה לפריבובצ'ה אל פלוגתנו ואני נשארתי במאלי באב מתוך כוונה להקים יחד עם חברים נוספים פלוגות הכשרה משלנו, משרידי "החלוץ" מפולין, צ'כיה, אוסטריה וארצות נוספות שעשו דרכם לסלובאקיה.

ואשארדיצה Wasardice פלוגה של "החלוץ סתם"

חלומנו לעלייה מסלובקיה לא התגשם כיוון שב-1941 היא נכנסה למלחמה כנגד הגרמנים ואנו נשארנו תקועים, יחד עם כל יהודי סלובקיה, תחת משטר עוין וממשל פרו גרמני. באותם ימים, על פי חוקי הכפייה של הממשלה הסלובקית, הוקמו מחנות עבודה ליהודים במקומות שונים. אנו נשלחנו לעיר ואשארדיצה והקמנו שם חווה. בין האנשים היו גם חברים שהיו מאורגנים בצ'כיה בהסתדרות "תכלת לבן" ואחדים מהם אף היו בהכשרה. הפלוגה נקראה "החלוץ סתם" כיוון שלא השתייכה פוליטית לשום תנועה. על הפלוגה התמנה באורח רשמי חבר מהקהילה היהודית אבל המדריך בפועל היה חבר מקיבוץ "מעגן" של "השומר הצעיר".

מנהל האחווה היה חבר במפלגה הגרמנית (נ.ס.ד.א.פ.) ולמרות המשטר הקשה שהנהיג עלה בידינו לארגן את הפעילות התרבותית בפלוגה. מדי שבוע ערכנו "עונג שבת" בהידור רב במשך כשעתיים, וגם למדנו שיעורי עברית. בינתיים נוספו עוד חברים מבנדין ומווארשה ושמחנו על ריכוז האנשים הגדול שהקל על חיי היום יום שלנו, של פליטים בארץ נוכריה. בבואם התחזקה בינינו החברות והמסירות איש לרעהו. צריכים היינו לשאת כל מיני התעללויות, ולכן ערכנו פעם שביתה כיון שגזלו מאיתנו חצי שעה ממועד ארוחת הבוקר, שהיה קבוע בחוזה. התארגנו כקבוצה ועזבנו את העבודה למשך חצי שעה. דבר זה הרגיז את בעל הקרקעות (יהודי ששמו היה טלצר), והוא כעס עלינו - זה 24 שנים קיימת האחווה ומעולם לא התנהגו כך הפועלים. הנה עשרים וכמה פועלים יהודים עושים מהפכה שכזאת. מנהל העבודה הסלובאקי פסק שהצדק איתנו, אבל בעל האחווה לא הוריד את עיניו מאתנו מאז אותה מהפכה.

מתוך ספרה של חנה בן נון "בחזרה לשם" - חנה הגיעה לסלובקיה גם היא באותה תקופה וחיכתה למסמכים ולאשרת מעבר יחד עם חברתה לאה סוסנוביץ:

"כשקיבלנו סוף סוף את המסמכים שלנו מברטיסלבה נסענו לפלוגות המיועדות לנו באוברלנד שבסלובקיה העילית. בתחנת הרכבת בעיר הלוהבץ, חיכו לנו שני חברים מהקבוצה הפולנית שב"סתם פלוגה" בואשארדיצה והם יצחק פישמן חבר תנועת החלוץ הצעיר בפולין, וסמק, בחור מסוסנוביץ שהגיע בכוחות עצמו לסלובקיה והצטרף לפלוגה החקלאית.

הם הגיעו בכרכרה של בעל החווה ובה רק שני מקומות ישיבה. רק אנו נהנינו מהנסיעה כיון שלבחורים, פועלי החווה אסור היה לנסוע בכרכרה של הפריץ. כך הלכו יצחק וסמק ברגל מרחק של 8-10 ק"מ לכל צד. הכרכרה הייתה ללא מעקה בצדדים וגבוהה מאוד, ואנו טיפסנו והתיישבנו במושבים כשהבחורים כאמור הלכו ורצו בצידי הדרך. היינו עייפות מאוד ועיינו נעצמו ומדי פעם הרכב היה מעורר אותנו לבל ניפול. לפנות ערב עם היעלמן של קרני השמש האחרונות, הגענו סוף סוף לקפינצה, שם ירדה לאה חברתי ואני המשכתי יחד עם יצחק וסמק לואשארדיצה. (זו הייתה פגישתם הראשונה ומאז המשיכו יצחק וחנה יחדיו את דרך הבריחה והעלייה לישראל).

ביוני 1941 נערכה בעיר הסמוכה - מראשיצה פגישה של פלוגות "החלוץ סתם". באו חברים רבים ונציגים של "השומר הצעיר" ו"מכבי הצעיר", ופלוגתנו ערכה בפני כולם הצגה. הייתה זו יצירתו של קארל צ'אפק "הדרך חזרה איננה אפשרית קדימה ללכת מוכרחים" ובה תמונות של התכונות לקרב שאנו הוספנו להן מילים משלנו. פועלים שעמדו מאחורי החלון האזינו, וקלטו כמה מילים חריפות ומסרו מיד לז'אנדרמריה. העניין התעצם והחברים שהגיעו ממקומות אחרים נאלצו לחזור מיד והחלה חקירה בפלוגות שלנו במראשיצה ובואשארדיצה. מנהל העבודה הסלובקי "ספראבצא" מצא הזדמנות להתעלל ולרדוף אותנו, אבל עורכי דין ופרוטקציה באו לקראתנו והעניין נרגע. כעבור כמה חודשים חוסלה הפלוגה.

חלקם של החברים הצטרפו לפלוגות אחרות של תנועת "החלוץ סתם" וחלקם נסעו למאלי-באב. היה חלוץ אחד ששמר אמונים ל"ספראבצא" ונשאר שם כעגלון. כשהתפזרנו קיבל כל אחד 150 כתרם - החלק היחסי שלו ברווחים. את הסכום שאנו קיבלנו שלחנו לשלמ'קה בבארדיוב והוא העביר אותו באופן בלתי לגאלי כמובן לווארשה. בימי שהייה שלנו בוואשרדיצה התוודענו באקראי עם הרב של הלוהבץ שהיה חבר תנועת "המזרחי". נסענו יחדיו ברכבת לניטרא וכיוון שדיברנו בינינו בעברית (המבטא הסלובקי שלנו היה גרוע מדי ועלול היה להסגיר אותנו) - הצטרף הרב לשיחה. הוא הוסיף ותרם לסכומי הכסף שנאספו לתרומות לנצורי ווארשה. קורת רוח הייתה לנו כשקיבלנו תשובה מפולין על כך שהכסף הגיע ושהקלנו במעט על ייסורי הרעב.

הקייבוץ במאלי באב התפתח תוך כמה חודשים ספורים. מחוץ לעבודה החקלאית הדחופה לפי עונות השנה, התפתח גם משק העזר עם לול תרנגולות נאה וכלובי ארנבות "אנגרה". חוגי חקלאות והשפה העברית המשיכו לפעול, וחיי התרבות התגבשו. הרגשנו עצמנו כשותפים לדבר אחד. אך מצב זה לא ארך זמן רב. גזרות חדשות הוטלו על היהודים ועמדנו בפני גירוש חזרה לפולין. לפי הידיעות ממקורות מוסמכים הייתה לנו אפשרות להצטרף למחנה עבודה צבאי ובכך להינצל מן הגירוש. דעתם של רוב החברים הייתה שעל הגברים להצטרף למחנות עבודה ועל הנשים להסתתר. הוחלט ליצור קשר עם מבריחים ולהגיע להונגריה בהקדם האפשרי. לא היה זמן לערוך חליפת מכתבים. יום הגירוש שנקבע ל-20 למרץ 1942 התקרר ואנו מיהרנו לצאת אל הגבול. הספקנו עוד לכתוב כמה מילים לחברינו בבראטיסלאבה ובקבוצה של 14 איש יצאנו לפראשוב, על יד ברדיוב, על מנת לחצות את הגבול. כשהגענו לגבול השטח היה שמור וכל מרגל ששלחנו לבדוק את השטח - חזר עם תשובה שלילית על אפשרות המעבר. החושך ירד על פראשוב ואנו הלכנו בסמטאות העקלקלות אל תחנת הרכבת. עדיין היה בידינו הרישיון לנסוע למאלי-באב, אך היה מסוכן מדי לעלות על הרכבת ולכן חזרנו ברגל לפלוגה הקודמת. שם נפגשנו עם הגוי שהבריח כבר כמה חברים, ויצאנו לגבול. המרחק ממאלי-באב עד הגבול הסלובקי הונגרי היה רק 7 ק"מ. אנו הלכנו עד ביתו של הגוי ומשם לכיוון הגבול. חיכינו שמשמר נוטרי הגבול יתחלף ואז ניגשנו אחד אחד לנהר הבוג, שהיה הגבול, ועל סירה קטנה עם קרש שחתרנו בו במים, עברנו לגדה השנייה, ולגבול ההונגרי.

החיים בהונגריה

השעה הייתה אחת אחר חצות, זוג הונגרי - איכר ואשתו שחיכו לנו לקח אותנו אל ביתם. בביתו של הגוי התחלנו לתכנן את המשך דרכנו. האם ניסע לעיירה הקרובה או לבודפשט, שם היה לנו אל מי לפנות. לבסוף החלטנו להמשיך לעיירה הסמוכה. היינו חמישה - עלי רייכר, אילוצין, ברוך רובינזון חנה ויצחק. אחיו של הגוי נסע באופניים על הסוללה 3 מטרים גובהה ואנו צעדנו למטה לאורך שפת היער והשדות. אילו עיכב שוטר את השייגץ היה לנו מספיק זמן כדי להסתתר בשדות. כשהגענו לעיירה לא היה לנו לאן לפנות. לא הכרנו איש והגוי אף הוא לא הכיר אף משפחה יהודית. התעייה ברחובות בהשכמת הבוקר נעשתה חשודה, וברוך רובינזון פנה אל אדון שצעד במהירות אל תחנת הרכבת ושאל היכן נמצא בית המדרש. למזלנו היה זה יהודי שהבין במה מדובר ונתן לנו הוראות אל מי לפנות. בית המדרש היה עוד סגור, אבל השמש העלתה כבר אור. את שתי הבחורות הוא לקח אל השוחט כדי שתתרחצנה ואנו הבחורים נשארנו להתפלל. בשעת התפילה חילקו תושבי העיירה אותנו ביניהם, ולפני שיצאנו החוצה הברישו את נעלינו ובגדינו הבלואים מן הדרך.

למרות שנזהרנו השמועה עשתה לה כנפיים ונודע על שהייתנו בעיירה. חברים מתנועת "השומר הצעיר" המקומי הגיעו רכובים על אופנועים ופיזרו אותנו בין בתי היהודים. למחרת מוקדם בבוקר, יצאנו לתחנת הרכבת אחד אחד ונסענו לבודפשט. בעיר הגדולה התחילו הימים הקשים. לא היה לאל ידם של חברי התנועה לסייע לנו במגורים ומזון. האמצעים הכספיים היו מועטים מאוד וקשה היה למצוא לפליטים מעון. הגיעה הודעה משוויץ כי בהונגריה מחכה סכום של 50,000 פנגה שנאספו לעזרת החלוצים הפליטים. סכום זה היה מכספי הג'וינט שהיה תחת פיקוחו של הנשיא בלום. מכסף זה קיוו כל התנועות הציוניות לקבל סיוע, אך משביקשנו סיוע לחברים שהגיעו מעבר לגבול ענה בלום: אנשים בלתי לגלים אינם יכולים ליהנות מכסף זה. צריך להיות איזה אישור ולא יזו מטרה משתמשים בכסף ואת זה בודקת הרשות.

כיוון שכך נאסף ממון פרטי שנתרם ע"י נדבנים שונים וקרן של "השומר הצעיר". את הקרן ניהלה רות ל', שהייתה המקשרת בין העסקנים ההונגרים. היו לה ניירות של גויה נוצרייה והשפה ההונגרית הייתה שגורה על פיה. מלבדה לא נוהל משא ומתן עם איש בגלל הסכנה הגדולה שהייתה טמונה בקשר עם הפליטים. במעון פרטי נשכר חדר שישבו בו ארבעה נציגים של ארבע התנועות. כל חבר קיבל 2 פנגות ליום כדמי לינה ו- 3 פנגות למזון. הבעיה הייתה ניירות לפליטים. כדי להשיג מסמכים כשרים צריך היה לשלם 50 פנגות ורות הודיעה כי האמצעים הכספיים הולכים ומתמעטים. יצרנו קשר עם משפחותינו וחברינו בפולין ודרך כתובתו של חבר בבודפשט קיבלנו מכתבים. את המכתב האחרון מההורים שלי בראחוב קיבלתי ביולי 1942. מצבם היה אז שפיר כמו שזכרתי כשעזבתי אותם שנתיים קודם לכן.

החוק ההונגרי אמר שתוך 24 שעות מרגע הגיעו של תושב חדש עליו להגיע למשטרה ולהירשם עם תעודותיו. בנוסף אישור על יציאתו ממקום מגוריו הקודם, חובת שירות בצבא ועוד. כיוון שלא היו לנו ניירות היה עלינו ללון כל לילה במקום אחר ולהיזהר שלא להיתפס.

נחשול האנטישמיות היה אותם ימים בשיאו. באוקטובר 1941 שלחה הז'נדרמריה ההונגרית בהתאם לפקודתו של המיניסטרוין לענייני פנים את היהודים למחנות ולהשמדה בקמיניץ-פודולסק, בסטניסלב וחבלים נוספים בגליציה. החיים של יהודי רוסיה הקארפטית נהרסו. שדותיהם נלקחו, המשקים והסדנאות נבזזו ונשדדו והכול באמתלה של היעדר אזרחות. כל מי שהניירות שלו לא הוכרו בהונגריה לא נחשב כאזרח ומדי יום היו בלשי השטאזי עורכים בדיקות ומעצרים ברחובות. מרבית

הפליטים שהצליחו בדרכים לא דרכים להגיע מהתופת בפולין וסלובקיה להונגריה - נשלחו בחזרה אל מותם.

מצב החלוצים הפולנים היה קשה ביותר. השפה הייתה זרה לנו והיינו צריכים להיעזר בחבר הדובר הונגרית, שימצא לנו מקום לינה ויאכיל אותנו. על עבודה שהייתה יסוד קיומנו לא חלמנו אפילו. הספרים עשו רווחים על הכנת הניירות שלנו ופתקאות ההרשמה שעל פיהן אפשר היה להירשם במשטרה ולחיות כאזרח הונגרי. לאט לאט למדנו כמה מילים יומיומיות בהונגרית והשתמשנו בהן בנסיעות בטרם וקניות.

חברי "המכבי הצעיר" דאגו לנו כמו לעצמם והיו לנו יחסי חברות קרובים. גם בעיר הגדולה, בתנאים המיוחדים ובקושי החיים שהיו לנו פיתחנו בכל זאת חיי קומונה. היו לנו חוגים ומפגשים ושיחות בענייני תרבות וחברה. קיבצנו אנשים בקבוצות של והייתה להם קופה משותפת משלהם. לפעמים נפגשנו כמה קבוצות בפניה נידחת בעיר. עלה בידינו גם לשבת וללמוד עברית עם החברים של תנועת "דרור" ואף לצאת לטיולים משותפים. הרגשנו חובה קדושה המוטלת עלינו להמשיך את חיינו אפילו בתנאים המיוחדים בהם חיינו.

מצאתי עבודה אצל צורף זהב ולמדתי כמה מלאכות בהן עבדתי גם שעות נוספות ואף קיבלתי תשלום יפה. הבחורות השתכרו פחות והיה עלינו למצוא מקורות הכנסה נוספים. בעל הבית שלנו אהב לדבר איתנו ולשאל על ה"בית" ממנו באנו. מסתבר שהוא היה מעיר קרובה והיה עליו להמציא שמות, למזלי קלעתי כנראה והוא היה שמח.

לעיתים הייתה החבריה מגיעה אלינו לארוחת ערב והרגשנו עצמנו כבני חורין. דירתנו נמצאה ברובע נוצרי מרוחק ממרכז העיר, בבנין של קייטנה והרגשנו בו ביטחון. לאחר שישה חודשים בבודפשט נעצרנו.

המאסר בכלא "אגרש" בהונגריה

זה היה בשעה 5.00 בבוקר ב-10 לאוקטובר 1942. אני, יצחק, הייתי בחדר הרחצה והתכוננתי לצלעבודה, כששמעתי קולות בבית. ידיעותיי בהונגרית עדיין לא היו מרובות, אבל על פי אופן הדי הבנתי כי אלו בלשי המשטרה. חשבתי לעצמי לנסות ולברוח החוצה ברגע שאלה ייכנסו לחזו של בעלת הבית, וכך להתחמק אל הרחוב, אבל שמעתי את קולה של חנה'לה כשהיא עונה ל עזבתי מיד את תכנית הבריחה ונכנסתי לחדר המגורים, כיוון ששמעתי שהם שואלים עליי. הרג להם את ניירותיי (המזויפים כמוכן), ולשאלותיהם לגביית עדות מאיתנו - סיפרנו על פי הפרו שהיו רשומים בניירותינו. קיווינו שלא ימצאו את בעלת הבית אשמה. אבל כל אלה לא הועילו ובנימוס רב ביקשו מאיתנו להתלבש ולהתלוות אליהם לתחנת המשטרה לחקירה. ידענו מה ע בפנינו ולבשנו את בגדינו הטובים ביותר. חנה'לה בינתיים השמידה כמה מכתבים ומסמ המפלילים חברים נוספים שלנו. שמחנו שאת בעלת הבית, את אחיותיה ואת התינוק שלה הש; בבית. ייתכן שבזכות בעלה שהיה במחנה עבודה צבאי (מונקה-טאבור), מחנה עבודה מיוחד ליהו השוטרים הורידו את שנינו לקומה הראשונה כשאחד השומרים עומד לדינו, והמשיכו במלא הסריקה, ואמנם מצאו משפחה יהודית סלובאקית נוספת ולקחו אף אותה. בלוויית שלושה בלו הכניסו אותנו לבית המשטרה המפורסם ברח' מאשאני 9.

החקירה נמשכה וכיוון שהתחלנו להסתבך עם תאור הבית, המשפחה וההורים כפי שהיה רנ בתעודותינו המזויפות, החלטנו לגלות את זהותנו האמיתית ואת מוצאנו מפולניה. החוקר ע כעס, כיוון שהיה עליו לעבור לשפה הגרמנית כדי להמשיך בחקירה והיא לא הייתה שגורה פיו. לאחר איומים מסרנו את כל הפרטים שלנו שנרשמו בפנקס האסירים, צילמו אותנו והועו לאלום ההמתנה, שם נלקחו מאיתנו כל הפרטים שהיו עלינו כולל שרוכי נעליים והוכנסנו בלו ה"אגרש" - בית הכלא, אני לאגף הגברים וחנה'לה לאגף הנשים.

בכניסה קידמוני עיניים שונות - נפחדות, לטושות, מטורפות, חולמות ושקועות בהרהורים טיפוסי אדם שונים. טרם הספקתי להביט סביב כשהדלת העבה נפתחה שוב ברעש ושני קבצ שיכורים הוטלו פנימה. אפלת הכתלים המסואבים הטילה עליי מרה שחורה. עוויות פניהם הקבצנים, הרמאים ופושטי היד לפי מקצועם העבירוני על דעתי. אחד מהם לבוש בלויי סח. ויחף, כשרק כתף אחת מכוסה בבד, לא פסק מדבר לעצים ולאבנים כשהוא מספר על הני והנפלאות שעשה בהיותו צעיר. היו גם כמה אנשים יחידים לבושים כהלכה, אך פניהם היו נפוז ומרוב מרה שחורה היו מדוכאים. קשה היה להבחין מי הוא גוי ומי יהודי, אולם צעיר אחד שנו לידי נראה לי כיהודי ופניתי אליו. הוא סיפר שהוא מרוסיה הקרפאטית וזו אינה הפעם הראש שהוא נמצא בגיהינום הזה. הוא תיאר בפני כיצד עליי להתנהג בין אנשי העולם התחתון והזה שלא יגלו כי אנו יהודים. הרי אז יעשו בנו כלה, חלאת המין האנושי שחושב עצמו לאדונים וב בית ב"ארמון" הזה...

כל שעתיים הוציאו חבורת אסירים והכניסו חבורה חדשה במקומה. תורי לא הגיע וכל הל נשארתי עדיין ב"אגרש". הלילה נמשך כמו כמה שנים תמימות. מן השעה התשיעית ואילך א היה לאיש לעמוד על רגליו. באמצע ה"ארמון" היה ריבוע של ספסלים שייתכן והיה עליו מ' שיבה לכולם, אבל "בעלי הבתים" התפרקדו על הספסלים והתכוננו לשנת הלילה. הבחור שהתווד אליו הסיר את דלת בית הכיסא מעל צירה וישבנו עליה. קשה היה לחכות עד שיאיר היום. הלילה לא פסקתי מלחשוב מה עליי לומר בשעת החקירה. איך להודיע לחברים על מצבנו, ושיי דבר לעזרתנו. איך לא למסור פרטים על חברים אחרים ושלא יתפסו גם אותם. חשבתי על ייסו

של חברתי חנה'לה, שהרי גם בין הנשים ישנן חלואות שכאלה... בבוקר השכם כשבחוץ עוד שררה אפילה, התחילו מוציאים חבורות חבורות מבינינו. אני נכללתי בקבוצה השנייה. הכניסו אותנו לבית מרחץ, גזזו את שער ראשנו ואת שאר השערות שעל בשרינו, ולאחר הרחצה הכניסו אותי לתא היהודי מס' 7. משעברתי את סף החדר קפץ עליי פרץ רייבס (חבר המכבי הצעיר) שהתרומם מצרור השמיכות עליו שכב. הוא ניחם אותי ופרט באזני את כל הסיכויים להשתחרר מן הכלא ושנינו פרצנו בבכי. מצאתי חבר נוסף עוזיאל ליכטנברג - חבר "הנוער הציוני" מפולניה.

לאחר חלוקת לחם הצהריים, בשעה שתיים וחצי, הוציאו את כל הקהל למגרש גדור בתיל. הלכנו עליו סחור סחור יחד עם כל האסירים - העבריינים, הגנבים, והמנוולים למיניהם כשכולנו סובבים ב"מעגל הגיהנום". בשעת הטיול הבנתי שנעשות כל העסקאות הבלתי כשרות. קנייה, מכירה, גניבה ומשא ומתן המוצא לפועל בעת הטיול. אחד מוציא פרוסת לחם כנגד סיגריה. שני מסיר את אדרתו מעליו ומוכר אותה תמורת שתי חפיסות סיגריות. אסור היה שיימצאו פריטים שונים אצל האסירים - ולעתים קרובות נערכו בדיקות על הגוף. אם נמצאו כסף, סיגריות, סכיני גילוח, או לחם מעל ל- 72 גרם המותרים - היה האסיר נענש בירידה לצינוק, שהיה מרתף אפל לימים רבים.

הלכתי עם פרץ, הידיד החדש וחבר יהודי נוסף בחצר בית הסוהר, כשלפתע קרא שומר בשמו של פרץ. הוא שוחרר והועבר אל הגבול הרומני ומשם בחזרה לבודפשט, אל החברים. שמחתי שבילו והשתעשעתי בתקווה שגם אני אשוחרר מיד.

החבר של פרץ סיפר לי על החוקים הנהוגים בבית הסוהר, והצליח להרגיע אותי במעט. בינתיים שמעתי כמה פעמים את השם נוימן וילמוש, שהיה שמי המזויף. תמהתי כיצד נשאר השם הזה ברשימותיהם ולא ידעתי אם עליי להתייבב בפניהם או לא. היהודי שטיילתי איתו יעץ לי למחר ולהתייבב בפניהם כיוון שהם מסוגלים לכל מעשה רע. כשהתקרבתי לבלש שקיבלתי תחת השגחתו הוא הלך לקרוא בזעקות פרא לחנה'לה ממחלקת הנשים. קיבלנו מידי את החפצים שהפקדנו לשמירה בעת המאסר ובכסף שהיה בין כלינו שכר הבלש 'טקסי' ונסענו אל משרד הבולשת, ה"קפיטאנטאג".

בזמן הנסיעה התייחס הבלש אלינו בג'נטלמניות וקרא לנו גברת ואדון ואף הציע לנו סיגריות. אולם ברגע שהגענו למשרד הבולשת ונכנסנו אל המפקח מאהיהאס, השתנתה הגישה. מאהיהאס התנפל עלינו בצעקות ודברי זלזול באמרו: "מה הם מבקשים להם היהודים בהונגריה שלנו?". והמשיך מדוע לא הלכנו אל הרוסים, יהודים ארורים שכמונו. לפתע הוא הפסיק מצעקותיו וקרא לנו להיכנס לחדר הסמוך. בחדר ישב חוקר כשעל השולחן לפניו היו מונחים המסמכים המזויפים שלנו. היה זה בעל הבית שגרנו בו, שנשאל עלינו, האם הוא מכיר אותנו והאם אנו נמצאים בפנקסי הרשימות אצלו. האיש לא ידע כלום כיוון שהכרנו רק את סוכן הבית, והוא שתווך בינינו. המפקח, פאביאן, הוסיף ושאל עוד כמה שאלות ואז שלח אותנו הביתה וציווה עליו לשוב בערב עם בנו ועם סוכן הבית. כשהאיש יצא הוא החל להמטיר עלינו שאלות - מי הכין לנו את הניירות, כמה שילמנו עבורם, מדוע ברחנו מפולין, לשם מה באנו להונגריה ועוד ועוד שאלות. בכל פעם הוא יעץ לנו לומר רק את האמת תוך שהוא מסלסל בשפמו המגודל ומחרף ומגדף בהונגרית צחה.

לאחר כמה זמן, כשהתעייף, החליף אותו חוקר אחר שהמשיך להמטיר עלינו שאלות ללא סוף. היינו מוכרחים למצוא תשובות, ולבדות מעשייה שתתקבל על דעתו ובלבד שלא יחשדו כי קשורים אנו עם עוד חברים. אנו לא הכרנו איש. את הכול הכנו בעצמנו. הם שאלו אותן שאלות עשרות

פעמים כדי לתפוס אותנו בטעות.

החקירה נמשכה משעה שלוש אחה"צ ועד אחת עשרה בלילה ואנו עמדנו בתקיפות על דעתנו. לבסוף כתב המפקח את פרטי החקירה במכונת הכתיבה וציווה על שלושה בלשים שיוליכו אותנו למחנה הכלואים ברחוב ראמבאך. הבלשים החזיקו אותנו כל הדרך בשרוולי המעיל ומסרו אותנו לידי הבלש ששמר בחוץ. נלקחנו לחקירה ועריכה מחדש של הפרטיכל. בהנהלת המחנה נמצאו גם כמה יהודים שהיו מקורבים והפכו משרתים נאמנים למשטרה. היו ביניהם גבאי ופריץ והם היטיבו לדעת כיצד סוחטים את האמת מפיהם של הכלואים. לנו לא עשו קשיים. חיש מהר ערכו את הפרטיכל והעבירו אותנו לאולמות השינה, אותי לחדר הגברים ואת חנהל"ה לחדר הנשים. רק אז נשמתי לרווחה. קיבלנו מיטה לישון בה ובחדר היינו בין יהודים. שום שוטר לא עמד בקרבת מקום והסדר היה בהחלט שונה מבית הכלא הקודם. אפשר היה לכתוב מכתבים ואנשים היו רשאים לבוא לבקר את הכלואים. ובכל זאת היה צורך להישמר ולהיזהר שלא להוציא מילה מיותרת. היהודים שקיבלו תפקידים מיוחדים במחנה היו מעבירים ומודיעים על כך מיד לבלשים, והמלשינים קבעו בכך את גורלם של הכלואים כיוון שמיד היו מצרפים אותם למשלוחי המוות לסלובקיה, פולניה, יוגוסלביה ורומניה. המודיעים היהודים חיו חיי פריצות והתעללו בבחורות הצעירות ובנשים הזקנות. אישה אחת, באה בימים, שרק הובאה למחנה הייתה שקועה בדאגות לגורלה ולחורבן משפחתה, ככל פליטה הנמצאת בארץ נוכריה. אחד מהדלטורים, פריץ, מצא לו די און בנפשו להטריד אותה בלילה. כשכולם נרדמו הוא ניגש למיטתה והציג את עצמו כבלש. הוא שאל אותה שאלות שאין להן שחר, והבטיח לה הבטחות כי תהיה מאושרת - אך אם תסכים לנבוח לפניו ככלב. הכנופיה כולה התגלגלה בשעת מעשה מצחוק כשהאישה כרעה על ברכיה והוא, המנוול, רכב עליה כעל סוס.

כשהיה מגיע אסיר חדש שחיתוך דיבורו לא היה ברור, ולא הזדרז לענות לבלשים את מה שרצו לשמוע, היו הדלטורים היהודים מורידים אותו למרתף שנמצא בחצר, ומכים אותו מכות רצח. היו כמה מחברינו לצרה שהראו לנו את הסימנים והצלקות שנשארו בבשר מההכאות שספגו. כשכר לנאמנותם ניתנה לעבריינים הללו הרשות לצאת באופן חופשי העירה ולבלות בה בנעימים, וליהנות מהחיים.

כשניסה אחד האסירים לברוח, היו שולחים אותם לחפש אותנו, כיוון שהם נחשבו עוזרי הבולשת. כמה מרגיז היה לראות את הכלואים שהתחנפו אל המנוולים, וניסו לשאת חן מלפניהם. הם התאמצו לבלות את זמנם בחברת המנוולים, ביניהם גם שתי משפחות שחיו כנוצרים, כמו עוד יהודים פולנים. הודות לבנותיהן היפות של המשפחות הללו, שנשאו חן בעיני "עסקני הציבור", לא נשלחו המשפחות אל הגבול הפולני. אנו נחשבנו כפליטים פולנים, אך הוועדה הממשלתית פסקה כי רק פולנים שהוכרו כנוצרים - יינצלו ולא ישלחו חזרה לפולניה. לפולנים נוצריים אפשרו להתגורר בהונגריה מרוכזים בחבלים שונים.

עם הזמן הגיעה לאוזנינו הידיעה כי חברינו עושים את הכול כדי להחיש לנו עזרה. עם המחלקה המשפטית של הקהילה (פארטפאגא) שהייתה רשאית לטפל בכלואים ולהמציא להם עזרה של סנגורים, אמצעי קיום ואפילו ביגוד - הובטח שלא נישלח אל הגבול.

בחזרה אל הגבול הפולני

ביום שבת, 24.10.1942 בלילה, באו בלשים מטעם הנהלת המשטרה ההונגרית העוסקת בבני חוץ לארץ בלוויית שני נציגים של הפארטפאגא. הם העמידו את האנשים שנועדו למשלוח ורשמו את כל החסר לכל אחד מהם. כעבור שעתיים חזרו נציגי הפארטפאגא - ד"ר גרנר וד"ר קרטאיס דנגי שהייתה אישה ציונית ונתנו לכל אחד מאיתנו עשרים פנגו להוצאות קטנות, ואדרות ונעליים לכל מי שחסרו לו. אז הבנו שאין מוצא והאכזבה מההבטחות וההתעניינות בגורלנו הייתה גדולה. בשתיים אחר חצות העירונו עסקני הציבור שנתכונן לדרך. התלבשנו כמו אז כשיצאנו מפולין לסלובקיה עם כל מה שיכולנו ללבוש על עצמנו. למרות הייאוש והדיכאון שהשתלטו עלינו הרבינו מחשבות על מנוסה. חיפשנו כל אפשרות והזדמנות לבריחה. בחמש לפנות בוקר, לפני הנץ החמה, הכניסו אותנו לאוטומובילים של המשטרה, כבלונו בכבלים לבל נברח והובאנו אל תחנת הרכבת. שם כבר היה משלוח אחר ממחנות אחרים. מסביב השגיוחיו עלינו ושמרו מכל עבר בלשים מנוסים ובקיאים במלאכתם, יחד עם שוטרים מיוחדים מבית הסוהר. הכניסו אותנו לקרון מיוחד וביחד עם הילדים והזקנים היינו 38 איש.

כיוון הנסיעה היה קרשמזה, עיר ליד הגבול עם פולין. בעודנו בתחנה חלקו לנו בשם ועד הקהילה חבילות של צידה לדרך, שהרי הנסיעה אמורה הייתה לקחת יומיים. בשעות הראשונות השתעשענו בתקווה כי בחצי הדרך ודאי יעכבו אותנו. בלב הבהב ניצוץ של תקווה ואמונה כי חברינו יצליחו להשפיע על הממשלה ולהשתדל בפניה להצלתנו. כמה אנשים ניחמו את הקהל במילים מעודדות ושיפרו מעט את מצב רוחם של המיואשים, למרות שלאף אחד לא היה ביטחון בעתיד העומד להגיע. לאחר נסיעה של יום שלם החל הלילה לרדת והאנשים היו חסרי מנוחה, ומלאי דאגה.

הייתה שם אישה בשם זוסיה שבעת החקירה שלה היא הסגירה את אמה וילדתה והן צורפו למשלוח. גם בעלה ובנה היו צריכים להגיע למשטרה. זוסיה נתקפה בבכי והתגוללה על הרצפה כשהיא נושכת את ציפורניה ולא פסקה מלתלוש את שיער ראשה.

אמי, בחורה צעירה, הייתה מתעלפת כל רגע ואנשים סביבה לא פסקו מלנסות להעיר אותה. מדי רגע היא הייתה מרימה את עיניה מעלה ונופלת מתעלפת לקול בכיים של הילדים. טייך הזקן היה פונה הצידה ומנגב את דמעותיו שבתו לא תראה אותו בבכיו והאמהות התעצבו למראה התינוקות שהביטו בעיניהם התמימות באמהותיהם.

בקרון היו גם שני רבנים - הרב שטרן והרב פרנקל, והם היו קוראים פרקים שונים מספר תהילים כסגולה לאומללים.

בדרך עברנו כמה תחנות גדולות כמו בסיגט, דברצ'ן ונירדהאזא. בתחנות חיכו לנו נציגי הקהילות המקומיות עם מזון ומשקה לאנשים. בכל תחנה שבה חיכו נציגי הפארטפאגא היינו מוסרים לידיהם גלויות ומברקים למשפחותינו וחברינו. הם הבטיחו להתקשר לבודפשט, כדי למנוע את העברתנו לידי הגסטפו, כל עוד אנו בתחומי הונגריה.

בתחנת מארמוראש-סיגט עלה לרכבת שוטר עם שני יהודים פולנים כבולים האחד לשני. דינם נחרץ ונגזר עליהם כמו גם עלינו להימסר בידי הגסטפו על הגבול הפולני. מראה פניהם של שני היהודים הללו היה רע ואיום. פניהם היו צנומות ואנו לא הורשינו להיכנס איתם בשיחה. הם ישבו נבדלים מאיתנו וביד כל אחד מהם הייתה אמתחת, צידה מהפארטפאגא והיו אוכלים ממנה דבר מה. הנסיעה ברכבת נעשתה איטית יותר מרגע לרגע. כשהגענו לאזור רוסיה הקרפטית התחילו השוטרים והבלשים להשגיוח עלינו בשבע עיניים. הם התיישבו ליד שתי הדלתות של הקרון ולא

גרעו עין מאיתנו. מפעם לפעם היו קמים ומונים את ראשי האנשים. אם ראשו של אחד היה שפוף הם ידעו לקרוא בשם הנכון.

בזמן הנסיעה קיוונו כל הזמן כי אולי בכל זאת יעכבו את הרכבת וישלחו אותנו לחופשי באמצע הדרך. אבל ככל שהעמיקה הדרך בין הרי הקרפטים והתרחקנו מכל יישוב, הבנו שהתקוות הללו לניסים חייבות להיפסק. היה עלינו לחפש עזרה ואפשרויות הצלה אחרות. ברור היה לנו כי ברגע שנימסר לידי הגסטפו יקיץ הקץ על חיינו ועל כן החלטנו חבורה של שבעה צעירים מתוך הקרון, לחכות לרגע מתאים ולקפוץ החוצה מחלונות הרכבת הנוסעת. בינינו נדברנו מאיזה חלון יקפוץ כל אחד ולפי איזה סדר. לאחר שני ימי נסיעה התייגעו השומרים והיו מנמנמים מדי פעם. ברגע מסוים בו היה רק שומר אחד ובקרון שררה אפילה, חיכו שהשומר ינמנם ואמנם, אותו שומר היה של שני השבויים היהודים והוא נרדם לרגע. מיד קפצו החוצה השניים הראשונים. פאבליק אחד ובחורה אחת. בו ברגע התעורר השוטר והעלה אור בקרון. השאר ישבו במקומותיהם והעמידו פנים כאילו אינם יודעים דבר. עברה שעה נוספת ואז התחלפו השומרים, היה זה שוטר זקן שנסע איתנו עוד מבודפשט. הוא התיישב על מקומו ורק כעבור שעה לערך שם לב כי שני אנשים חסרים. מיד מסר על כך לבלשים שמצאו על פי הרשימות מי היו השניים שקפצו. הבהלה הייתה רבה כשלאור העששית גילו את עקבות נעליהם על החלון שישבתי לידו. שכני, בחור צעיר בן 15 נקרא לעמוד בכניסה לקרון שם סטרו על פניו והכו אותו כדי שיספר מתי ברחו השניים. הבחור לא ידע דבר כיוון שהוא ישן באותו זמן. לפיכך, פנו הבלשים אל כל הקהל והודיעו כי אם תוך חמש דקות לא יספרו להם מתי ואיך קפצו האנשים יירה כל אדם שלישי מהנוסעים.

למרות האיומים איש לא דיבר ולמזלנו לא היה להם פנאי לטפל בעניין כיוון שהתקרבנו לתחנתנו האחרונה שעל גבול פולניה הונגריה - קרשמזה.

הקרון שלנו נדחף קרוב אל בית המשמר של תחנת הגבול ושם קיבלו אותנו השוטרים. את שני היהודים הכבולים הורידו ראשונים ומסרו מיד לגסטפו. אותנו הורידו והעמידו בשתי שורות, גברים לחוד ונשים לחוד. לקחו מאיתנו את כל חפצינו חוץ ממטפחת אף ומארנק הכסף שהיה בכיסיו וערמו לערימה. הם הזהירו אותנו לבל ננסה לברוח או לצעוק. אחר כך ציוו עלינו לחזור לקרון ונעמדו סביב זקיפים עם נשק. בשעה 10 בבוקר, 29.10.1942 יצאה רכבת שנייה מהתחנה יחד עם השוטרים והבלשים ואנו נשארנו בקרשמזה.

בשעת הצהריים הגיעו יהודי העיר והביאו לנו תבשילים חמים וסיפרו על גורל המשלוחים שעברו שלושה שבועות קודם. כשהלכו ואנו חזרנו אל הקרון לא נשאר בנו עוד כוח לנחם האחד את השני. הנשים עייפו מבכי, ועיניהן היו נפוחות ואדומות ובקול צרוד ספדו למר גורלנו. יחד עם אחד הנידונים שהכיר אזור זה, כרענו על הרצפה ושרטטנו לנו את מפת האזור כולל הנהרות, ההרים והדרכים המוליכות חזרה להונגריה. בחור אחד עמד על המשמר והשגיח שאף שוטר לא עולה על הקרון. שתי אפשרויות עמדו בפנינו לעבור את הגבול - האחת באופן "לבן" והשנייה ב"שחור". "לבנים" היו אלו שנמסרו ישר לגסטפו. "שחורים" היו מעבירים את הגבול ההונגרי ומניחים להם. אנו תכננו על האפשרות השנייה ועל בריחה בחזרה בהתאם לתכנית לבודפשט. בינתיים הלך ראש משטרת הגבול להודיע על בואנו והתחיל לנהל משא ומתן על העברתנו לידי הגסטפו. די היה לאדם להתבונן בארשת הייאוש שעל פני האנשים בקרון כדי שתיתרף דעתו עליו. האמהות לא פסקו מלברך ברכות פרידה את ילדיהן. היהודים האדוקים עמדו והתפללו ולחשו דברי וידוי. את זושיה ואת אמי אי אפשר היה כבר להעיר מעלפונן.

קשה מכל בשבילי הייתה האכזבה הנוראה של חנה'לה. כל הדרך היא עזרה ועודדה את רוחם של הבוכים והסופדים והייתה מנחמת כל אחד ואחד. כעת היא התחבאה במסדרון ומחתה את דמעותיה. עד הערב היינו כלואים בקרון כשעינינו יוצאות מחוריהן ומביטות בדלת הקרון. לפתע נפתחה הדלת, כאילו נקרעה בבת אחת, וראש משטרת הגבול נכנס במרוצה. הוא נעמד ושאל - למי יש תחת ידו יותר מ-20 פנגות? הקהל לא ידע במה מדובר והאנשים נשארו יושבים בלי נוע וללא מענה. כיוון שלא היו לי ולחנה'לה יחד 20 פנגות לא היה עלינו להתענות במחשבות. ראש המשטרה נרגע מעט ופתח בשיחה מנומסת יותר.

התקבלה פקודה בטלפון שכל האנשים בקרון יוחזרו אל מעבר לגבול, להונגריה, ויועברו למחנה הסגר בעיר ריצ'ה ולשם כך היה נחוץ כסף להוצאות הדרך. ראש המשטרה דיבר כאילו הוא עומד לבכות. מרוב שמחה קפץ לחוביצקי, יהודי מרוסיה שהתגורר שנים רבות בהונגריה, ולחץ את ידו של השוטר תוך שהוא פורץ בבכי. האנשים קמו ורקדו משמחה והנשים המתעלפות קמו לתחייה. ראש המשטרה עלה ועמד על אחד הספסלים בניסיון להרגיע את הקהל. נערכה רשימה של אלו שידם משגת לקנות את הכרטיסים ואלו שחסר להם כסף. את החסר הוסיפו מכיסי בעלי הממון. במידה והיה חסר כסף היה עלינו לחכות שלושה ימים בתחנה עד שיתקבל כסף מבודפשט.

מתוך ספרה של חנה - 'בחזרה לשם':

"...לאחר פרץ רגשות השמחה החלה להתעורר אי סבלנות וציפייה לנסיעה מן המקום. היה רצון לעזוב ולהתרחק ממקום זה, בו עמדנו על סף קץ החיים. חששנו כי כל זמן שאנו עוד פה, יכולה עוד להגיע פקודת ביטול אולי וחלילה הגזירה הראשונה, המקורית תבוצע. למרות החשש והחרדה הזו מה שונים היו האווירה, המחשבה ומצב הרוח של כולנו. גם הטבע שמח כאילו בשמחתנו. הלילה ההוא היה נהדר, השמיים היו בהירים זרועים באין ספור כוכבים נוצצים הרומזים לנו בשמחה. הרגשתי גם אני שייכתן והחיים היפים אפשריים גם עבורנו - אל יאוש !"

עוד אותו ערב, בשעה 7.30 נסענו לריצ'ה, ולשוטרים שנסעו איתנו קנתה החבריא יי"ש.

במחנה ההסגר ריצ'ה

למחנה ריצ'ה הגענו ב-10 בלילה והתקבלנו על ידי מפקד המשטרה. נבדקנו בדיקה היגיינית והועברנו לחדרים. המראה היה כמו שיכון בבית איכרים בזמן התמרונים של הצבא הפולני. לאורך הקירות משני הצדדים היו מדפי עץ ושקי תבן צפופים וסמוכים זה לזה. על כל פינת קיר פנויה היו תלויים בגדים ומדפים על חבלים. עוד אנו מתפשטים, נרדם הקהל מרוב עייפות ורק שומר הלילה נשאר לשבת לאורה של עששית קטנה. הוא היה אחראי לשמור שאיש לא יברח מהחדר. מבחץ עמדו שוטרים סביב המחנה ושמרו ליד גדרות התיל.

מתוך ספרה של חנה בן נון - 'בחזרה לשם':

יום אחד, לאחר כשלושה שבועות במחנה ריצ'ה, בשעות אחר הצהריים הודיעו לי שמנהל המחנה קורא לי. (זו לא הייתה השעה "תפסו" לעבודה). הוא שאל אותי אם אני רוצה ומסכימה לנסוע לפלסטינה, אולם לשם כך גם בעלי יצחק חייב להסכים. הוא ציווה לקרוא ליצחק וסיפר שקיבל הודעה טלפונית לשחרר אותי ולהעבירני בדחיפות לבודפשט, כיוון שבעוד שבועיים או שלושה יוצא טרנספורט לפלסטינה. עליי היה להיות מוכנה בתוך חצי שעה כדי לעלות על הרכבת שעמדה לצאת תוך שעה... היינו כחולמים ולא האמנו שהחלום עומד להתגשם... הן רק לפני זמן כה קצר עמדנו ממש להיפרד מהחיים וחיכינו לסיום האכזרי הנעלם מאיתנו ועתה נפתח לי פתח להמשך החיים...

שאלתי את עצמי האם נכון מצדי לעזוב את יצחק ולדאוג רק לעצמי ולשפר את מצבי... ביקשתי שירשו גם ליצחק ללוותני עד בודפשט.. אך הרשו ליצחק ולחברתי ציפורה ללוותנו רק עד לתחנת הרכבת. כשעה חיכינו לבוא הרכבת, פרידה אחרונה ועליי להיכנס לקרון... על יצחק לחזור למחנה ולהמשיך לחיות במציאות שנעשתה קשה מיום ליום..."

החיים במחנה היו עלובים והרעב היה קשה מנשוא. לא חסרו לנו סיבות לדאוג. המלחמה רק התחילה והאנטישמיות בהונגריה התפשטה יותר ויותר ואף השפיעה על היחס כלפי היהודים, בייחוד במחנות ההסגר. ידיעות מהורינו וחברינו כבר לא היו לנו, ואף לא שמענו דבר על מצבם של יהודי פולין, על חייהם וייסוריהם, על אלה הגוועים מרעב ומחסור בגטאות, ואלו הנופלים בהמוניהם כקרבנות בעבודות המחנה השונות. המוח היה ממש מתפקע כששקענו בכל אותן דאגות. כל יום חיכינו לפרוסת הלחם, שנים עשר דקגרמים ליום, לקפה השחור (קהווה) והמר בארוחת השחרית ושוב קהווה בארוחת הערב. לא הרהרנו בשום דבר מלבד באוכל. מוזר איך אנשים שקעו בכל חושיהם כיצד יקבלו קצת יותר אוכל. בשכר של פרוסת לחם היו עושים את המלאכות הקשות ביותר. צחצחו מגפיהם של השוטרים, ניקו את החדר, ונהפכו ממש לשפחות ובלבד שיקבלו משהו נוסף לאכול.

המחנה מנה למעלה משש מאות אנשים - ארבע מאות גברים ומאתיים נשים וילדים, והאוכל לא הספיק לכולם. אפשר היה לראות מחזות נוראים בשעת חלוקת המזון. אנשים היו מחכים שעות לחלוקת המרק שנעשה במנות קטנות ביותר. כל אחד רצה לעמוד סמוך לסיר הנזיד ולעתים היה השוטר מכה על ראשי הרעבים על מנת להשיב את הסדר על כנו.

רוב העצורים במחנה היו יהודים מרוסיה הקרפטית, מאלה שהתגוררו על הגבול הפולני רוסי, או מאלה שהצליחו לברוח מקברות האחים שאלפים נפלו לתוכם בפולין. היו גם מספר יהודים מגרמניה וצ'כיה. יוצאי רוסיה הקרפטית נקראו בפינו קוזאקים כיוון שתמיד היו רבים ומתקוטטים ביניהם, קוראים למהלומות ומקללים איש את רעהו. אי אפשר היה להימצא זמן ארוך במחיצתם

של אנשים אומללים אלו עקב הנימוסים וההליכות. קשה היה למצוא בין הקוזאקים הללו אנשים לבושים כהלכה. הקפוטות שלהם היו ארוכות כדי שלושת רבעי קומתם, מלוכלכות בשומן. על ראשם חבשו מגבעות שחורות ששוליהן רחבות מאוד. כפות ידיהם היו נתונות תמיד האחת בשרוול והשנייה על גבי החבל, ששימש להם חגורה ורצועה שהייתה תלויה ממנה הקדרה. תמיד היו מחטטים ומחפשים להם דבר מה לאכילה.

במחנה העבודה קאשאו בהונגריה - (Munka Tabor)

באותם ימים נכנס לתקפו חוק חדש האומר כי על כל הגברים שנולדו בין השנים 1903 - 1918 ונמצאים במחנות העצורים - לצאת לעבוד במחנה עבודה צבאי (Munka Tabor), ועל היהודים היה להימצא תחת פיקודם של חיילים הונגרים. ביקשתי מהחברים שיבררו את אמיתות הדבר, כיוון שהחוק עדיין לא נכנס לתוקף. לפי המידע שקיבלתי הבנתי שהחוק נוגע רק באלו שהם אזרחים הונגריים מלידה. איש לא האמין כי יפגעו גם בבני חוץ לארץ על ידי החוק הזה. אולם כשהתקבלה הפקודה, נשלחו כל הגברים שנולדו בשנים האמורות, ללא הבדל השתייכות אזרחית - אל מחנה העבודה בקאשאו.

שעות מספר לאחר פרסום הפקודה למגויסים היו כבר הכול מוכנים ומזומנים על ציודם ומזונם - ללכת אל הרכבת. בשעה אחת עשרה לפני הצהריים זזנו ממקומנו. כל איש קיבל צידה לדרך - 16 דקגרמים של לחם ושלושה בולבוסים מבושלים בקליפתם. בשעת הפרידה היו כמה מחזות נוגעים ללב, כיון שלנשים לא הרשו להיפרד מעל בעליהן ואמהות להיפרד מבניהן. הבחורות שלנו עמדו מעברה השני של הגדר והניפו את מטפחותיהן לאות של ברכה - ופרידה.

על מחנה העבודה היו לנו רק ידיעות כלליות ושטחיות. לא הפחידה אותנו העבודה כל כך ואף לא המשטר הצבאי הקשה והתהוללותם של הקצינים, שהתחנכו בחינוך נאצי. הדבר הקשה מכל היה החשש להישלח לחזית המלחמה מול הרוסים. מעטים מאוד חזרו משם בעודם בחיים. כל הדרך הובילו אותנו תחת משמר חזק, ולאחר שתי יממות הגענו לקאשאו. זו הייתה שעת לילה מאוחרת כשהגענו וניתן לנו מקום ללון בבית הסוהר העירוני. למחרת - 17.12.1942 כבר בשעה שמונה בבוקר הועמדנו על הכיכר הענקית שלפני הקסרקטין ויחד עמנו עוד מאות טירונים ערוכים בטורים. היו אלו יהודים מחבל רוסיה הקרפטית, כשלוש מאות איש. כל היום נשארנו עומדים בכיכר, על השלג, מחכים לבדיקה מול הוועדה הצבאית. היה זה יום של ייסורים רבים. רוב העצורים היו לבושים רע - עם נעליים קרועות ורעבים לאחר שני ימי הנסיעה בהם לא אכלנו דבר. לרגלי היו זוג נעלי מלחמה שסוליותיהן היו עשויות קרטון, וכך נרטבו רגלי כשעמדתי בשלג. לזוז מהמקום אסור היה ולכן קיפצנו ורקדנו מרוב קור תוך שאנו עומדים בטורים ומחכים. בערב, לאחר שכולם עברו לפני הוועדה, הלכו מאתנו שוטרי המחנה ונמסרנו לידי קציני צבא וחיילים. לפני לכתנו לישון נשא קצין אחד נאום באוזנינו, בו נמסרו לנו הוראות כיצד להתנהג. אז הוליכו אותנו אל הקסרקטין, שנועד לאנשי מחנה העבודה. עלינו ציוו לטפס לעליית הגג בבניין גדול סמוך ששימש לפני כרפת לבהמות. בבניין שררה אפילה גמורה, והרצפה הייתה ערומה. על ארוחת ערב לא שמענו דבר. כל אחד תפס לו מקום באשר הוא, נשען על עמוד או על גבי חבילות. זעיר פה וזעיר שם נמצא גם קצת קש ותבן והקהל ביקש לפזר אותו על הרצפה כדי לשכב ולישון. אולם החיילים הניפו את מקלותיהם "כמלאך המוות בחרב הפיפיות שלו בגיהנום", כיוון שהקש היה שייך לעובדי מחנה העבודה הוותיקים מאיתנו. היהודים התחילו לחלק את התבן ביניהם, אך הוא היה מועט מדי ולא הספיק לכולם. גם אני חטפתי כמה קני תבן ומרוב עייפות נשכבתי מכווץ עליהם ונרדמתי. בעת שישנתי התחילו סוחבים את התבן מתחת לגופי עד שנשארתי מוטל על הרצפה העירומה. התחלתי גם אני להתהפך מצד אל צד כמו כל שאר הלא יוצלחים שכמותי...

לפני עלות השחר התפשטה השמועה כי לארוחת הבוקר יחלקו קהווה וכולם נעמדו מיד בשורות לאחר שחולקה הקהווה בכל הקסרקטין נשארנו לנו רק השיירים ואנשים בודדים, מאלה שעמדו

ראשונים בשורה קיבלו לשתות. השאר כובדו בהטחת התרווד על ראשם. כך נשארנו כלואים בעליית הגג עוד כשעתיים ורק בשעה שמונה בבוקר גרשו אתנו למטה לחצר. קצין קרא מעל הנייר את שמותיהם של שמונים אנשים, ואני ביניהם, שהועמדו מיד בשורות של חמישה איש. השאר, שגם שמותיהם נקראו, נשאר עומדים בכיכר. היו אלו החולים ובעלי המום שהוועדה מצאה כי אינם כשירים לעבודה. מיד הקיפו אותנו חיילי המשמר והוציאו אותנו אל הקרונות שעמדו כבר מול הקסרקטין, ארבעים וארבעה איש בקרון ושני חיילים שהיה עליהם לשמור עלינו. נסענו יממה שלמה עד שהגענו ל-ווארדיין הקטנה, שם היה מקום הפלוגה שלנו. כשהגענו למקום, יצאנו מהקרונות ונעמדנו להקשיב לנאום שנשא בפנינו קצין גבוה, על חובותינו ותפקידינו בפלוגה. על המשמעת והסדר ועוד הסברים שונים מענייני דיומא. רק לאחר כל זה הוליכו אותנו אל חצר ביתן היהודים, ושם הוכן לנו מטבח שדה. סוף סוף, לאחר ארבעה ימים של תלאות אכלנו בפעם הראשונה ארוחת צהריים. לאחר הארוחה חילקו אותנו לפלוגות ומינו עלינו מפקדי פלוגות מבין החיילים ההונגרים. כל אותה עת הייתה מלווה אותנו קבוצת חיילים כשחניתותיהם שלופות בידיהם. בשעות הערב נכנסו ל"מעון" הפלוגה שלנו שהיה אולם קזינו גדול וישן עם חלונות ודלתות שבורים וחורים ברצפה הסדוקה. את חבורות האנשים פיזרו באולם ואת החיילים השכיבו על הבמה שצינה נשבה מהחורים ברצפתה, אולם היה פזור עליה תבן ואף שמיכות היו להם להתכסות. לנו נתנו לשכב על הרצפה הערומה. איתי היה שק של נייר ובתוכו חפצים של כמה חברים. פרשתי את השק תחתי ושכבתי עליו לנוח קצת מהדרך. אנשים רבים ישבו כל הלילה קרוב לתנור הברזל הקטן שאמור היה לחמם את אולם הקזינו הגדול. אנשים אלו היו לבושים בבגדי קיץ ורעדו מקור. גם אני לא יכולתי לשכב זמן רב כיוון שהקור היה רב, וצינה נשבה עליי מן הרצפה הסדוקה.

בשעה חמש בבוקר העירו אותנו וציוו עלינו להתרחץ ולהתכונן לשיעור התעמלות. עניין הרחצה לא היה פשוט כלל, כיון שמשאבה אחת שעמדה על הבאר המרכזית הייתה אמורה לספק כמאתיים אנשים, עירומים למחצה, וכל זה בחצי שעה בלבד.

בימים הראשונים עסקה הפלוגה בהתארגנות, ובהתאם לפקודותיו של מפקד הפלוגה חולקנו לשש כיתות תחת פיקודם של חיילים בעלי דרגות. כיוון שהמפקדים עלינו לא היו מיומנים, חסרי ניסיון, מאנשי המילואים שגויסו יחד איתנו - הפקודות לא היו ברורות ואנו היינו נענשים על כך. מפקד החדר שלנו - "סאבא פורונצ'נאק" היה ד"ר רייכר ק. שהיה אסיר פוליטי מגאראן. הוא התמנה בימים הראשונים למפקדנו וסידר שכל פלוגה תבחר לה נציג, שיהיה מנהל פלוגת העבודה. הדבר הקל עלינו במקצת, ונרדפנו קצת פחות על ידי השקצים.

שני סניטרים, שמעולם לא למדו רפואה, אלא רק עבדו במקצוע על דעת עצמם, נבחרו מבינינו. הם לא היו רשאים להחליט מי אמנם חולה באמת אלא רק לטפל בחולים ולהציגם בפני הרופא הראשי. במידה וחום החולה לא היה גבוה במיוחד והמחלה לא רצינית כל כך - היה האיש נענש על כך ש"התחלה". עונשים כאלה שהיו מקובלים בצבא ההונגרי, לא היו מקובלים בשאר צבאות אירופה. את כפות הידיים היו קושרים בחבל עבה וחזק מאחורי הגב, ותולים את הנענש על וו כך שרגליו לא יגעו ברצפה וכל גופו תלוי על ידיו. כעבור כרבע שעה האיש היה מתעלף מכאבים, אולם רופא שעמד לידו היה ממשש את הדופק, ורק אם הפעילות נפסקה היה מתיר את החבל ומשליך את המתעלף לתוך חבית מים, כדי להשיבו לחיים. כשהיה האיש פוקח את עיניו היו שני השומרים, סגני הקצינים, קושרים אותו ותולים אותו שוב. את זמן התעלפותו וחזרתו לחיים לא היו מנכים לו מזמן העונש שהוטל עליו, והוא מילא את מכסת העונש עד תומה.

עונש מסוג אחר היה קשירת הידיים מלפנים והכנסת הרגליים בין המרפקים, תוך שהיו נועצים מקל בין הרגליים למרפקים. את האיש הכבול היו משכיבים על גבו לשעתיים, עד שכל אבריו התאבנו מן החבל המהודק ואי היכולת לזוז. לאחר אותן שתי שעות היה הכרח לעשות מסג' לאיש במשך שעות ארוכות על מנת להחזיר את זרם הדם, כיוון שהנענש לא יכול היה להניע את רגליו וידיו. את העונשים שהיו תופעה קבועה במחנה, ערכו באולם הקזינו בפרהסיה, קבל עם ועדה. האנשים נענשו על כל דבר של מה בכך. על שלא קמו ברגע הדרוש, או איחרו להגיע בעת אזעקה. על שלא צחצחו נעליים, או כשלו בתרגילי ההתעמלות.

כעבור כמה ימים הביאו תבן ספוג באבק רב ופיזרו על פני כל האולם, וזה היה מצע המשכב בשבילנו. ביום היו אוספים את התבן כדי לפלס דרך לעבור את האולם ובלילה היו מפזרים ומשכיבים אותנו בשלוש שורות צפופות וסמוכות זו לזו כשרגלי האנשים בשורה האחת היו נוגעים בראשי השוכבים בשורה הבאה. מי שהייתה לו שמיכה התכסה בה, אולם כל השאר שכבו מכונסים תחת המעילים, כאותם קבצנים בחצר בית הכנסת בעיירה קטנה. כך קפאנו מקור במשך כמה שבועות עד שוועד הקהילה היהודית אסף והביא לנו בגדים ושמיכות. בינתיים המשיכה ההנהלה הצבאית להוציא אנשים לעבוד בכפור עירומים ובנעליים קרועות לרגליהם.

לאחר שלושה שבועות של אימונים היינו מוכנים לצאת אל החזית יחד עם כל הפלוגות שגויסו יחד איתנו בקאשאו וכולם נאספו בקישוארדה (וארדיין הקטנה) על מנת לנסוע לאוקראינה. באותה עת חלה אחד מאנשינו בטיפוס וסגרו אותנו במחנה לשישה שבועות - אין יוצא ואין בא. נערכו חיטויים וכל אחד מאיתנו קיבל זריקות נגד טיפוס. את אולם הקזינו סידו מבפנים חיטאו את כל הבגדים ושרפו את התבן. שוב שכבנו על הרצפה העירומה ונשארנו לבד אחרי שכל יתר הפלוגות יצאו כבר לחזית. בינתיים הוחלף מפקד הפלוגה שלנו, שיצא לחופשה ברשע מרושע, חזיר עבה ומפוטם. אותו מפקד הסב לנו צרות צרורות והמציא לנו עבודות מתחת לאדמה ממש. בחדשי ינואר פברואר, בימי הקור הקשים, היה עלינו לחצוב הר שרוחבו שמונה מטרים גבהו חמישה מטרים ואורכם מעל לשלושים מטרים. חציבתו של כל פירור אדמה עלתה לנו בייסורים קשים ומרים, והמקוש היה חוזר וקופץ מהאדמה הקפואה והקשה כברזל. משהרגיש המפקד כי מישהו אינו עובד בכל כוחו, אינו רץ מספיק מהר עם סלי העפר בידי או שאינו מחזיק את המעדר על פי טעמו - מיד היה מטיל עליו עונשים קשים וברבריים. אפילו החיילים וסגני הקצינים חששו מפניו עד כדי אימת מוות. הוא היה נוהג לרגל אחר קבוצת הפועלים בשעת עבודתם ובהרגישו כי העבודה נעשתה איטית, היה מעניש את השומר החייל יחד עם הפועלים. בנוסף לו הצטרף אלינו קצין צעיר "זאמלאש" שדם נאצי זרם בעורקיו, והשניים היו מתעללים בנו כהלכה. ואף על פי כן למרות העבודה הקשה והיחס הרע והאיום היינו מרוצים להישאר בקסרקטין ובלבד שלא להישלח לחזית באוקראינה. שמענו מפי ה"מונקא טבוריסטים" שהיו בשעתם בחזית הרוסית והתגלגלו בחזרה להונגריה בגלל מחלת הטיפוס או בגלל שנפצעו בחזית פצעים אנושים - על מצבם של היהודים. הם היו הפקר וכל אחד יכול היה להכות בהם - החיילים ההונגרים מצד אחד והחיילים הגרמנים מצד שני. בעת ההתקפה של הצבא ההונגרי-גרמני על הצבא הרוסי היו היהודים בשר תותחים והוכרחו לצעוד בשדות מוקשים שהרוסים הניחו כדי לפנות אותם בפני החיילים. אלפי יהודים הונגרים נפחו את נשמתם שם. יהודי שנכשל או פיגר בעת ההליכה בשדה המוקשים בגלל עייפות או חולשה - היה נורה במקום. יהודים רבים קפאו בקור הקשה ליד סמולנסק, קיוב וחארקוב. חלקם נפלו בשבי בידי הרוסים וכך ניצלו. זוכרני עוד בהיותי חופשי בהונגריה ראיתי גלויות שהתקבלו מהצבא הרוסי על ידי הצלב האדום ונשלחו להורי ונשות השבויים היהודים. זה היה סימן חיים מהם.

בינתיים המשיכו לנחמני החברים מבודפשט שעזרתי בהברחתם על ידי בקשר מכתבים שהיה בינינו - כי ישנה אפשרות שאשתחרר ממחנה העבודה בתור אזרח פולני. כמו כן נראה היה שעליה עומדת להתממש בקרוב כי המשלוח הראשון יצא כבר לדרך ביום 6 לינואר 1943, ובו גם הייתה חנה'ה, הראשונה בין החלוצים הפולנים.

באותם ימים הביאו למחנה אנשים שעמדו למלא את שורות הפלוגה בדרכה לחזית. היו אלו ארבעים חזירים ביניהם רוצחים שהמיתו את הוריהם, שוודים שהתנפלו על עוברי אורח, עריקים שברחו מן החזית וסתם גנבים, כייסים, פורצי קופות ומבריחי רהיטים. הם קיבלו יחס טוב מאיתנו וחולקו להם

בגדי צבא ושמיכות להתכסות בשנתם. אותם אנשים נעשו "חברים שלנו, אחים לקרב"... והנה התקבלה לפתע פקודה מאת המיניסטרוין לענייני פנים לשחררני בתור אזרח המדינה הפולנית. מרשים לי לנסוע לפלסטין. הדבר עורר התמיהה מרובה בין סגני הקצינים ובעיקר בין היהודים. בשעת הפרידה שאלוני הקצינים מה אספר בארץ ישראל על הונגריה והאם הייתי מרוצה, האם קיבלתי אוכל לשובע ועוד מיני קושיות שכאלו.

ביום 1.9.1943 שוחררתי מהמחנה על מנת לעלות לארץ ישראל.

מתוך ספרו של יוסף קורנינסקי - 'בשליחות חלוצים':

"...באוקטובר 1943 התחדשה העלייה מבודפשט אחרי הפסקה של תשעה חודשים. סוף כל סוף הצליחו באי הכוח של התנועות החלוציות ונציגי התנועות המקומיות, בהשתתפותם של ישראל קסטנר ויואל בראנד, לקבל ויזות מעבר דרך בולגריה, ללא הכרזה רשמית על כך... בחודשי נובמבר דצמבר התחילו להגיע הויזות הראשונות... סוכם שאני ואליעזר אונגר נצא ראשונים. יציאתנו הוגדרה כשליחות של עדי ראיה לטיפול הצלה ועלייה של אלפי הפליטים בהונגריה, ובענייני התנועות החלוציות והציוניות. המשימה שהוטלה עלינו הייתה - להזעיק למעשי הצלה מהירים ולהגברת העלייה כל עוד הדבר אפשרי..."

הדאגה לעתיד

(יצחק חיכה כמה חודשים בבודפשט עד שהגיע זמנו לעלות על הרכבת לישראל).

בעת שהתנועה בהונגריה חזרה לתחייה, עמדנו מול תפקידים חדשים. צריכים היינו לדאוג לעתיד הקרוב ביותר. לא יכולנו לדעת מה יהיו התמורות שתתחוללנה בהונגריה, ומה יקרה כשיסתיימו הקרבות על אדמתה. ברור היה לכל אחד מאיתנו כי יהיה המשטר שישלוט בפעולות החזית בהונגריה אשר יהיה - גורל היהודים נתון בסכנה.

גם במקרה הטוב, בו תוכל הונגריה להשתחרר ולעמוד ברשות עצמה כנגד המתקפה של הרוסים, הרי חיי היהודים יהיו הפקר והם יהיו הקרבנות הראשונים לפני שיתחוללו הקרבות. שמועות נפוצו כי הגרמנים עומדים לנצל את מסילות הברזל של הונגריה, במקומות אסטרטגיים לצרכיהם. הדבר יגרום אל נכון ליישובם של חבלים נרחבים לאורכם של הגבולות עם פולנית הרוסית. לאחר התייעצות ממושכת עם חברי המזכירות של "המכבי הצעיר" ושל יתר הארגונים הציוניים, הגענו לידי הכרה כי יש לעשות את כל מה שאפשר ולהשתמש בכל כוחותינו כדי להתארגן. היה עלינו להקים חברה שיהיו לה הכוחות והאמצעים להתגונן, ולהינצל מידי היד הרוצחת, ולסייע בידי אחרים להינצל ממנה.

בשעת השיחה הראשונה שהתקיימה בשלהי שנת 1943 בין חבריהן של תנועות הנוער החלוציות, דובר באריכות ובמפורט על עבודת ההגנה. בנוסף גם על צורות הצלה בעזרת קשרים עם הארצות הסמוכות. כמו כן גם על הצורך להתקשר עם המפלגה הסוציאל דמוקרטית בהונגריה, המגלה אהדה מרובה לנוער היהודי וערה לכל המאורעות המתרחשים בארץ, וכמובן גם מחכה כמונו ליום הקרב שעליו להביא לידי שחרורה של האנושות מסבלה.

מנחם קליין - חבר "המכבי הצעיר" בסלובקיה התמנה למארגן ולמנהל של ההגנה בתוך תנועות האיחוד: "דרור", "החלוץ הצעיר", "הבונים", ו"מכבי הצעיר". מיד התחילו העבודות הממשיות לארגון של קבוצות מדריכים, ולחמישיות של מקשרות. (לדעתנו היו הבחורות מתאימות יותר לפעולות אלו). נשקה סנדל מהתנועה המאוחדת "דרור החלוץ הצעיר", גישרה בין חלקי התנועה השונים כיוון שידעה טוב יידיש והונגרית. צבי גולדפרב שהגיע מפולין, עזר בהקמת הסניפים בבודפשט ובהמשך אף התמנה לגזבר.

ראשית ניגשנו להכין תעודות וניירות הדרושים למדריכים ולמקשרות, למען יוכלו להיות חופשיים בתנועתם.

כמו כן הייתה תכנית לבניית "גרנות" במקומות שונים בסביבה. במילה זו השתמשנו במקום 'מקלטים'. את הגרנות הוחלט לבנות בחבל רוסיה הקרפטית הסמוכה לגבול. לכך היו כמה טעמים - ראשית אפשר היה לסמוך על תושבי המקומות האלו, ובתוך המשקים שלהם אפשר היה לבנות את המקלטים. שנית ברור היה לנו שבמקומות אלו יהיו המעברים הראשונים של הרוסים בחצייתם את הגבול. בנוסף, ובמידה מרובה, רוב חברינו שקיימו קשרים עם האיכרים והכירו את הסביבה, נמצאו בחבל זה. מקלטי מעבר היו אמורים לקום בדרך לבודפשט ועד לחבל רוסיה הקרפטית, כדי שתהיה אפשרות להעביר חברים מבודפשט ומערים אחרות אל ארץ המולדת. כדי לבצע את התכנית הללו נקראו עוד באותו שבוע לבודפשט אנשל איינהורן מהעיר קייקנש, ויצחק זולדן מקיריאהאז. היה עליהם לקבל פרטים ואמצעים כספיים ולגשת מיד לבניית המקלטים, איש איש במקומו. במקומות בהם לא היו לנו חברים שאפשר היה לסמוך עליהם, מינינו חברים מבודפשט כדי שיסעו לשם וישארו לגור עם ניירות אריים.

ערכנו לעתים קרובות שיחות עם החברים שהוטל עליהם לארגן את החמישיות. חבר אחד ממפלגת "פועלי ציון" בפולניה, השתחרר מכל עסקיו, כדי שיוכל להתמסר כולו לארגון ההגנה. בנוכחותו של מנחם קליין נערכו שיחות והסברים לראשי החוגים, וניתנו פרטים כיצד להשתמש בכלים, אילו גרנות ומקלטים אפשר וכדאי לבנות. למנחם היה ניסיון הודות לכל מה שעבר עליו בפולין.

דווקא באותם ימים הצליחה קבוצת חברים לעבור את הגבול בין פולניה להונגריה. הייתה זו חבורה קטנה מאוד, אולי מהאחרונים מתנועתנו הגדולה והמסועפת בפולין. הם התחבאו כנראה באיזה מקלט בבנדין, או הסתתרו אצל נוצרים ובזכותם נשאר בחיים. מי יודע? מתוך ספרו של יוסף קורנינסקי 'בשליחות חלוצים':

"...בסוף קיץ 1943 התחילו להגיע מבנדין דרך אושוינצים קבוצות חלוצים מהנוער הציוני. במשך הזמן הגיעו עשרות חברים, אין ספק שהכסף שלנו סייע להצלתם ושמחתנו לבואם הייתה רבה, אך לחידה הייתה בעיני העובדה שלא בא אף חבר אחד מ"דרור", "השומר הצעיר" ו"גורדוניה"... מסתבר שהם חששו מכישלון ונהגו זהירות יתר. משנוכחו לדעת שפעולת ההעברה מאורגנת ע"י התנועה, נתנו אמון ונרגעו. כך הגיעו חברינו : חווקה לנצ'ור, מאקס פישר, רנייה קוקלקה, מונייק הופנברג ואחרים..."

אולי מקרה הוא שדווקא חווקה, מאקס, רניה ומוניק זכו להגיע להונגריה לאחר כל ההרג וההשמדה של היהודים שם. המעשה כולו נראה לנו כמו חלום רע - כשלפני כמה שבועות עוד היו שרויים בדאגות כיצד לחיות את יום המחר ואיך להינצל מידי הגסטאפו, והנה כעת הם יושבים ומשוחחים בחופשיות עם חברים בבדפשט.

לכולנו היה המצב כמו הזיה, פרי דמיון בלבד. שהרי בדרכנו להונגריה עברנו כולנו גלגולים שונים, והרפתקאות מסוכנות שרק במקרה יצאנו מהן בחיים. כיצד קרה שדווקא אנחנו הגענו עד הלום? חיינו במסגרת המשפחתית הקטנה בבדפשט שמורים יהיו בזיכרוני לעד!

קשה היה לי להשתחרר מן ההרהורים והדאגות לניצולים האחרונים מפולניה. עוד קשה מזה להבין את המאורע הבלתי צפוי בו רק אני ורניה יעלה בידינו לצאת מספר ימים לפני הפלישה להונגריה ולהגיע לארץ ישראל.

בחודשים האחרונים לשהותי בהונגריה היה מצב היהודים טוב יותר מאשר בשאר שנות המלחמה. למרות כל החוקים והגזרות נמצאו דרכים להחיש עזרה לעצורים. עשינו את כל שביכולתנו כדי לעזור לחברינו וידידינו שהיו במחנות. שלחנו חבילות, מזון וכסף. רות שמולביץ חברת תנועת "השומר הצעיר" ואנוכי, שנינו זה עתה השתחררנו, ערכנו רשימה מפורטת של אנשינו. כלומר אנשי תנועות הנוער הציוניות סוציאליסטיות, וכן של אנשים שנזקקו לעזרה מיוחדת. היינו שולחים מדי חודש בחדשו ארבעים פגות ומיני מזונות שהשגנו בהתאמצות מרובה, ושפילול בכסף היה קשה להשיגם. מצאנו בכך סיפוק רב ונחת רוח. ידענו מה רבה התועלת שהעצור מקבל מחבילה שכזו, אותה הוא מקבל מחברים, ידידים ואחים לצרה.

בין היהודים שהגיעו לאחרונה מפולניה היו גם נערים מהסתדרויות הנוער החלוציות מהערים קראקוב, בנדין וצ'נסטווב. חבר "השומר הצעיר" סיפר לנו את שקרה ל"לאבאן" הוא לייבל לייבוביץ חבר הוועדה המרכזית של "פרייהייט". "לאבאן" ארגן בשנת 1941 את החבורות הראשונות שעברו את הגבול לסלובקיה. כשהיה בגטו של קראקוב הוא השתתף בארגון ההגנה והיה מראשיה. יום אחד לאחר שהתנקשו בחייהם של כמה אנשי גסטאפו, הסירו את מדיהם ולקחו את נשקם של הגרמנים, כדי להתארגן למען שחרור היהודים בגטו. לרוע מזלם הלשין עליהם מנוול אחד, מי היה המלשין איש לא ידע, ו"לאבאן" נפל בידי הגסטאפו. לאחר כמה ימי עינויים וחקירות שמו הגרמנים

מתוך הספר 'דעו אני יהודי' שהוצא לזכרו של אברהם לייבוביץ - לאבאן - קטע שכתב יצחק: "אנחנו מחכים ללאבאן, כל יום אני מסתכל בחלון והזמן עובר... ביום רביעי הגיע לאבאן. לפנינו הופיע בחור גבוה משכמו ומעלה, רחב כתפיים נראה כמו גוי חסון. זה היה לאבאן... לא יכולנו לדעת על הקשרים של לאבאן עם המבריחים עד שנודע כי המבריחים שלנו נתפסו על ידי הגסטאפו... הוא מסר לנו איך להתנהג, איך אפשר לעבור בלי שיתפסו אותנו ושלא נפיל בפח אחרים במקרה שנתפס. היה לי פנקס קטן שהייתה מצוירת עליו מפת ארץ ישראל... נתתי לו ואמרתי - אולי תצליח לעבור עם זה ביחד ותהיה אז שמחה גדולה. אך הוא לא הצליח להגיע..."

חבר אחר מתנועת "גורדוניה" ואחר מתנועת "עקיבא" סיפרו על חוויותיהם ביער ששימש להם מקלט זמן רב. הם הסתתרו בתוך מערה והתפרנסו ממה שהביאו להם איכרים ומכרים. כשחדלו להביא להם מזון בגלל רדיפות הנאצים, התנפלו יום אחד על שלושה אנשי גסטאפו ושדדו מהם את כל שהיה בידיהם. חבר אחד הראה לי על ידיו סימני חיתוך כתוצאה מקרב פגיונים שהיה ביניהם ובין אנשי הגסטאפו. השני נדקר בכתפיו ושניהם ברחו מן היער והגיעו לגבול. בעמל ודאגה מרובה טיפלנו באנשים אלו שבאו מעבר לגבול, האכלנו אותם ונתנו להם חליפות בגדים נקיים. את הילדים דאגנו לסדר לעלייה לישראל. בכל משלוח שיצא מבודפשט לארץ ישראל היו גם ילדים שנרשמו בדרכונם של העולים המבוגרים. אחד מההישגים של ה-פארט-פאגא בוועד הפולני, הייתה הקמתו של הבית הלבן בוואץ. ילדים יהודים מפולין שנמצאו במחנות העצורים בהונגריה, הועברו לפרבר בבודפשט שנקרא וואץ ואפילו התאפשר להם לחזור וללמוד.

ד"ר יצחק ברטלר (ברטקובסקי) מהעיר קוסוב הסמוכה לקולומיה, שהיה חבר ההסתדרות הציונית, ואשתו, היו המחנכים בבית הלבן. הם דאגו לכך שיהיה לתינוקות וילדים כל הדרוש. ואמנם הילדים התפתחו כהלכה. בעיני הרשויות היו אלו ילדים נוצרים, שקיבלו חינוך קתולי. דבר נוסף שיצא אל הפועל בידיעת הרשות היה שהתחילה לפעול "ועדת טיולים". יואל בראנד (פ.צ.) פרץ ריוס ("מכבי הצעיר"), ישעיהו רטשפרכר ("גורדוניה") ויצחק קנאל ("השומר הצעיר") היו חברי הוועדה שהעבירה יהודים מפולין להונגריה. קשה היה לי להאמין שהרי רק לפני כשנה נשלחנו חזרה אל הגבול הפולני וכיום נפתחו אפשרויות גדולות שכאלה. רבים סייעו בגילוי המקומות בהם היו יהודים שעברו זה עתה מפולין. בדרך זו ידעו השליחים כיצד למצוא את מקום היהודים ולהביא להם כסף ומכתבים.

בחודשים האחרונים של שנת 1943 עברו מאות יהודים את הגבול, רובם התגוררו בגליציה ובשלזיה העילית. מחבל לובלין לא הגיעו כמעט כיוון שהדרך עד הגבול בפולין הייתה מסוכנת יותר מאשר הברחת הגבול. רק יהודים שהתחבאו אצל נוצרים במקלטים או ביערות בקרבת הגבול ההונגרי או הסלובקי - הגיעו. בין הבאים היו גם כמה עשרות חברים ממפלגת "פועלי ציון" מהעיר בנדן. המלחמה שהייתה נטושה בין קבוצות הנוער הציוני השונות נראתה לנו מיותרת. אנשים עם דרכונים מוכנים, עם ויזה מבולגריה ומתוריה עוכבו ולא נסעו במשך שבועות. הממשלה הרומנית לא התירה לעבור בשטחה. כבר לא האמנו יותר כי תהיה אפשרות להשיג אי פעם ויזת מעבר רומנית. אך הנה יום אחד באופן בלתי צפוי התקבל רישיון מאת הקונסוליה הרומנית. משלוח ראשון יצא לאחר יומיים ואנחנו - רניה ואני יצחק יצאנו אחריו.

המשלוח שלנו יצא ב- 24.2.1944 לדרך. תקוות רבות פיעמו בי כי בקרוב יצליחו שאר החברים לעלות לישראל. בהתאם לידיעה שהתקבלה מקושטא הייתה אפשרות לעלייה של חלוצים רבים. בליבנו התפללנו שלא יהיה צורך להשתמש באמצעי הגנה כלשהם. הייתה זו משאלת הלב של

כולנו בעת הפרידה, למרות החלטתם הנמרצת של החברים לצאת לקרב מול השונא, ביום המר, ולהשיב מלחמה שיערה, ובלבד שלא ללכת כצאן המובל לטבח.

בית הנתיבות היה מלא עד אפס מקום בעת שעלינו על הרכבת. המוני אנשים הצטופפו ונדחקו כדי להיפרד מאיתנו, וקשה היה לי לשאת את מחזות הפרידה שנגעו ללב. נשקה בכתה. היא עמדה גאה, כגיבורה, ראשה מורם למעלה, אבל הדמעות התגלגלו על לחייה. צבי, חווקה ומאקס הצליחו להידחק אל החלון כדי ללחוץ לנו בפעם האחרונה את ידינו ולומר לנו שלום.

מתוך ספרה של רנייה קוקלקה 'בנדודים ובמחותרת' (רניה הצטרפה ליצחק במסע לארץ ישראל כ"אשתו"):

"... הרכבת זזה לאט לאט כשעדיין רצים האנשים אחריה. קשה להם להיפרד מעלינו. שעה ארוכה עודני נתונה לרושם הרגעים האחרונים הללו. כל כך רוצה אני לשמות, אך ליבי כבד עליי ושום דבר אינו משמחני... נוסעים אנו בחבורה של למעלה מעשרה אנשים. אל כל זוג צורפו שנים או שלושה ילדים, מן הילדים שהוריהם גורשו או נשארו בהונגריה. אל תחנת הגבול הגענו בליל למחרת. משמר הגבול בדק את המזוודות והצרורות והרי אנו נמצאים כבר בתחום הרומני... בתחנה הראשונה מעבר לגבול הרומני, בבולגריה, לנו לילה אחד באכסניה... לאחר שהחלפנו כוח נסענו למחרת היום הלאה... בדרך נחסמה המסילה בסלע שנעקר ונתגלגל מעל הר ומוכרחים היינו ללכת כקילומטר בערך ברגל, עד לרכבת השנייה... בתחנת סטארה-זאגורה הבולגרית נתעכבנו שוב כיוון שהתעניין בנו משום מה קצין גרמני שהשתדל להשיג לנו מקום לינה באכסניה. משערת אני כי לא ידע שיהודים אנחנו. בערב בא אל האכסניה להריק כוס להנאתו ולשוחח עם הגברים שבינינו. עד לגבול התורכי נסעו איתנו שני ז'אנדרמים גרמנים ולפני צאתנו לתורכיה ערכו בדיקה ורשמו את סכומי הכסף ואת כל המיטלטלין שכל אחד מוליך איתו. עתה היינו כבר מאושרים: אנו עוזבים את אירופה מאחורינו... הדרך עד לאיסטנבול עברה ללא קושי... ולאחר שעשינו כשבוע באיסטנבול ליוו אותנו בסירה על פני הבוספורוס אל התחנה. נוסעים אנו לארץ ישראל דרך סוריה. ביום השישי למרץ הגענו לחיפה. ביום הזה בא הקץ לנדודינו, אבל עוד נטל הרדיפות מעיק על נפשנו..." (לפי ספרו של יוסף קורנינסקי שיצא עם עוד 25 חלוצים למסע לישראל - הדרך הייתה כדלקמן: מבודפשט יצאו ברכבת עד לבוקרשט ברומניה. משם לז'ורז'ו נקודה אחרונה לפני הגבול הבולגרי ולסופיה, שם טיילו כמה ימים בעיר והמשיכו לסבלנגראד נקודת הגבול עם תורכיה. לאחר ביקורת גבולות המשיכו לקושטא. שם חיכתה להם משלחת וארבעה ימים נחו שם. משם בנסיעה אחרונה ברכבת הגיעו לחאלב שבסוריה. מחאלב לקחו מונית והגיעו לראש הנקרה. לבית העולים בחיפה הם הגיעו שבועיים לאחר שיצאו מבודפשט).

העליה ארצה

חנה הגיעה לישראל לפני יצחק. היא קיבלה את הסרטיפיקט לעלייה לארץ בנובמבר 1942 ועברה לבודפשט שם חיכתה במחנה מגדולנה למסמכים, ומשם למחנה סובולץ. בחמישי לינואר 1943 סודרו כל הניירות וחנה יצאה ברכבת עם ילדי עולים מהונגריה דרך קושטא סוריה וביירות. לפי המסמכים שעמדו לרשותה ולפי המראה הילדותי שלה, היא נחשבה לבת 16 והצטרפה לקבוצת הילדים היתומים שהורשו לעלות לישראל. כשהגיעו לקושטא טלפנה חנה לאחיה, יחיאל, שעלה לישראל עוד לפני המלחמה, והודיעה לו על בואה.

לארץ הם נכנסו בנקודת הגבול בראש הנקרה והגיעו לבית העולים בבת גלים. לאחר כמה ימים הגיע אחיה יחיאל והפגישה עימו הייתה מרגשת. חנה הביאה איתה מידע אודות מצב היהודים בהונגריה ובפולין ויודקה, נציג תנועת הקיבוץ המאוחד הגיע לבית העולים עם רכב ולקח את חנה אל בית הוועד הפועל בתל אביב לראיון.

חנה ישבה מול הוועדה וסיפרה על יהדות פולין בעיקר, ועל ההשמדה הנערכת שם, וכן על המצב בהונגריה שהלך והחמיר. לשומעים קשה היה להאמין לתיאור המצב הדרמטי והקשה ויושב ראש הכנסת, דוד רמז שהקשיב לדבריה, ליטף את ראשה ושאל - "מיידאלע - את לא מגזימה קצת?" כשחזרה לבית העולים בבת גלים, הגיעו אליה ממזכירות הקיבוץ הארצי וביקשו שתטפל בשני ילדי עולים - משה'לה ונעמי, שהגיעו איתה ברכבת מהונגריה ללא הוריהם, וגרו בבית יתומים על הכרמל.

חנה רצתה לטפל בילדים, אך היה עליה להחליט להיכן לעבור לגור - האם לקיבוץ דפנה בה ישב יוסף קורניאנסקי, אותו הכירה עוד מפולין, או אולי למקום אחר. לבסוף החליטה להתיישב בקיבוץ אלונים הקרוב לחיפה, כדי שתוכל להמשיך ולדאוג לילדים.

כל אותה תקופה של ניתוק ביניהם המשיכו יצחק וחנה לשמור על קשר בעזרת הצלב האדום, ומדי פעם הועברה ידיעה מה קורה לכל אחד מהם. ארבעה עשר חודש עברו עד שנפגשו שוב. בתאריך 8.3.1944 הגיעו יצחק ורניה לחיפה וכיון שיצחק חיפש את חנה וידע שהיא בקיבוץ אלונים, הוא נסע מיד לקיבוץ ובאפריל נישאו השניים בתל אביב, בביתו של אחיו של יצחק - שייע. רנייה נשארה ידידת נפש של חנה ויצחק כל חייהם.

כעבור כמה ימים הגיע ירחמיאל הלפגוט, ידידם עוד מהתקופה בהונגריה, ושכנע אותם לעבור מאלונים לקיבוץ דפנה, שם חיכה להם גם יוסף קורניאנסקי, איתו נשבעו עוד בפולין להגיע לישראל ולהקים קיבוץ.

